

Tomislav Nedić

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Stjepana Radića 13, HR-31000 Osijek
tnedic@pravos.hr

**Kantova (umna) konceptualizacija
stvarnih prava i poredba u privatnopravnoj
teoriji i građanskopravnoj doktrini**

Sažetak

Kantovo se (umno) poimanje posjeda i stvarnih prava konceptualno i idejno postavlja u poredbeni moment u odnosu na privatnopravnu teoriju, građanskopravnu doktrinu i pozitivno zakonodavstvo. Stvarno pravo u objektivnom smislu kao »skup svih zakona koji se tiču stvarnog«, izvanjskog »mojega i tvojega« provedivo je isključivo u građanskom stanju u kojemu dolazi do konačnog stjecanja stvarnih prava čija se apriornost ogleda u posjedu. Po Kantovu uvidu, vlast nad stvari kod posjeda jest noumenon, umna povezanost osobe i stvari, dok je phaenomenon, osjetilna (fizička) povezanost stvari i osobe, samo njegova zbiljska refleksija, pri čemu takva obradba posjeda može poslužiti kao bitno objašnjenje tzv. »spiritualiziranog posjeda«, koji je, kao pripadajući genus proximum s inteligibilnim posjedom, spominjan i u građanskopravnoj doktrini. Svakom zasnivanju stvarnih prava prethodi izvoran zajednički posjed, zajednički svim ljudima kao praktički umni pojam koji u svojoj vlastitosti sadrži princip da ljudi mogu po »pravnim zakonima« rabiti određeno mjesto na Zemlji. Stvarna prava i njihovo stjecanje proizlaze iz uma jer se ona temelje na inteligibilnom posjedovanju, odnosno vlasti i inteligibilnoj svezi osobe i stvari, u kojemu osoba kao imatelj stvari svojom voljom obvezuje druge u pogledu uporabe stvari. Navedena volja mora biti u skladu s aksiomom izvanjske slobode, postulatom moći i sjedinjene volje svih. Prema permisivnom smo zakonu ovlašteni prisvajati vanjske objekte po vlastitom izboru u onoj mjeri u kojoj naše korištenje tih objekata ne krši slobodu druge osobe. U suprotnom, lišeni smo vlastite slobode te se svako ograničavanje (privatnog) vlasništva protivi našoj pojedinačnoj i sjedinjenoj volji svih u priznavanju stvarnih prava.

Ključne riječi

Immanuel Kant, stvarna prava, posjed, vlasništvo, privatno pravo, građansko pravo

**1. Uvodna razmatranja – Kant i stvaranje
suvremenog privatnog (građanskog) prava**

Potpunim raspadom feudalizma, kmetstva i apsolutizma započinje stvaranje suvremenog građanskog društva, a samim time i građanskog prava kao temeljne grane prava u regulaciji privatnopravnih odnosa između dionika (građanskog) društva. Navedene prilike u tadašnjoj Europi u mnogome su ograničavale (privatno) vlasništvo koje predstavlja temelj u privatnopravnim odnosima, što je zaustavljalo svaki konstruktivniji razvoj građanskog prava. Upravo je Kantova filozofijska misao kritičko-refleksivno uprizorenje brojnih društveno-političkih previranja u tadašnjoj Europi, utječući¹ i neposredno prethodeći procesu stvaranja suvremenog građanskog prava. Uz rasprave o

1

Vidi: Mihajlo Vuković, »Kantovo učenje o građanskom pravu«, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 13 (1965) 1–2, str. 9–23.

brojnim činiteljima građanskog² prava, Kantove ideje o prirodnom pravu, volji, autonomiji i slobodi utjecale su i na prve građanske kodifikacije, posebice na donošenje Općeg građanskog zakonika (ABGB-a)³ iz 1811. godine i njegovog glavnog redaktora Franza Zeillera kao Kantova sljedbenika.⁴

Međutim, osim na stvaranje prava, Kantova misao izravno utječe i na oblikovanje suvremenosti kontura filozofije prava. Vlastitom konceptualizacijom koja podrazumijeva razdvoju prava i etike, no također i činjenicu da pravo i moral emaniraju iz uma, kategorizacija Kantove pravne filozofije često pobuđuje brojne rasprave među suvremenim pravnim filozofima. U suvremenim se pravnofilozofijskim raspravama u odnosu na razmišljanja o odnosu prava i morala/etike, Kantova pravna filozofija može razvrstati u tri kategorije koje ukazuju na: (1) pravni naturalizam,⁵ (2) pravni pozitivizam⁶ i (3) nesvrstanu kategoriju koju je nemoguće uvrstiti u jednu od navedenih kategorija.⁷ Po Kantovu uvidu, zajednička je crta moralnog (unutarnjeg) zakona i pravnog (izvanjskog) zakona upravo *um*, pri čemu Kant, kasnije Hegel zajedno s njim, doprinosi umnom utemeljenju prava, što je od suvremenih filozofa na prilično sličnom tragu činio i Ronald Myles Dworkin tvoreći vlastitu integrativnu teoriju prava,⁸ kao i Robert Alexy⁹ u okviru vlastite pravne argumentacije.¹⁰ No, ne ulazeći odveć previše u raspravu o ontološkim odrednicama prava, valja istaknuti da Kantovo poimanje prava zaista nije ni kategorički pozitivistički, ni kategorički naturalistički utemeljeno. Premda i sâm Kant, s obzirom na pojam (izvanjske i unutarnje) dužnosti, razdvaja kategorije prava i etike,¹¹ što može upućivati na pozitivističke konture, ako pravo (kao i moral) počiva na (univerzalnom) umu, tada takva ontološka pravna postavka upućuje na univerzalnost prava i pravnih (prirodnih) zakona koji u svojoj biti predstavlja(ju) odrednicu svojevrstnog modificiranog naturalizma.¹² Navedeno znači da Kantovu pravnu filozofiju nije moguće, a ni potrebno promatrati striktno pozitivističkim ili naturalističkim naočalima, već valja imati na umu da se radi o specifičnom, umnom utemeljenju prava koje, pravilnom interpretacijom i obradbom, može iluminirati određena sporna pitanja pravne filozofije, pravne doktrine i pozitivnog prava.

Jer, ostavština je Kantova pravnofilozofijskog razmišljanja vidljiva i u suvremenom građanskom (privatnom) pravu s invociranjem upravo Kantova imena u privatnopravnoj literaturi kod bitnih determinanti privatnog prava. U takvoj designaciji i determinaciji, prije svega, treba voditi računa o tome tumače li se Kantova razmišljanja o određenim privatnopravnim institutima pravovaljano, te naposljetku radi li se doista o izravnoj Kantovoj ostavštini. Bez obzira na potonje, ono što zasigurno jest osnovano odnosi se na činjenicu da Kantova razmišljanja, utjecala izravno ili ne, zaista mogu biti pronađena u točno određenim institutima suvremenog građanskog prava. Upravo građanskopravna doktrina i privatnopravna teorija nerijetko invociraju Kantovo ime u razradbi određenih determinanti stvarnog prava. Navedeno ne treba čuditi s obzirom na to da sâm Kant, konstruktivno i utemeljeno, uvelike raspravlja upravo o stvarima, stvarnom pravu, posjedu i vlasništvu.

Teleologija rada usmjerena je na pozicioniranje Kantove razradbe, poimanja i konceptualizacije stvarnih prava u kontekst suvremene privatnopravne teorije, građanskopravne doktrine i pozitivnih pravnih propisa. Navedeno apriorno podrazumijeva prikaz Kantova shvaćanja subjektivnih privatnih, pa samim time i stvarnih, prava koje proistječe iz Kantove razdvoje stvari i osoba. Privatnopravni odnosi u pogledu stvari nisu mogući bez utjecaja države koja omogućava svakome stjecanje stvarnih prava, čime se justificira

koncept privatnog vlasništva. Posjed predstavlja temeljni apriorni *factum* stjecanja stvarnih prava, pri čemu se deduktivno pokušava ukazati na to da se Kantovo viđenje naravi posjeda razlikuje od viđenja suvremene građansko-pravne doktrine i pozitivnog stvarnopravnog zakonodavstva, vodeći također računa o tome da bi Kantovo poimanje posjeda uvelike moglo oplemeniti dosadašnje doktrinarno shvaćanje posjeda.

2

Ipak, kasnije u radu naglašava se činjenica da sâm Kant ne koristi naziv »građansko« pravo u onim razmjerima u kojima se koristi danas. U temeljnoj razdvojbii prava na *privatno* i *javno*, Kant zadržava naziv »privatno prav«, razdvajajući tek njegove temeljne elemente – stvarna prava, obvezna prava i osobna prava na način stvari. Vidjeti: M. Vuković, »Kantovo učenje o građanskom pravu«.

3

Opći građanski zakonik, *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* (ABGB), 1812, (A). Dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassungwxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622> (pristupljeno 20. 1. 2024.).

4

Mihajlo Vuković, *Opći dio građanskog prava*, sv. 1–2, Školska knjiga, Zagreb 1960., str. 208. Više i konkretnije o Kantovu utjecaju na austrijsko (kao i čehoslovačko) građansko pravo u: Ernst Swoboda, »Die Einwirkungen Der Philosophie Kants Auf Das Österreichische Und Tschechoslowakische Bürgerliche Recht«, *Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft* 98 (1938) 1, str. 151–172.

5

Vidjeti: Hans Kelsen, *Philosophical Foundations of Natural Law Theory and Legal Positivism*, prev. Wolfgang H. Kraus, Harvard University Press, Massachusetts 1945., str. 389–445, ovdje str. 444–445.

6

Jeremy Waldron, »Kant's Legal Positivism«, *Harvard Law Review* 109 (1996) 7, str. 1535–1566, doi: <https://doi.org/10.2307/1342024>.

7

Usporediti: Robert Alexy, »Kant's Non-Positivist Concept of Law«, *Kantian Review* 24 (2019) 4, str. 497–512, doi: <https://doi.org/10.1017/S1369415419000281>; Pavo Barišić, »Kantova filozofija prava i kreposti«, u: Immanuel Kant, *Metafizika čudoređa*, prev. Dražen Karaman, Matica hrvatska, Zagreb 1999., str. VII–XLVI, ovdje str. XX–XXIV.

8

Navedeno ističe i Barišić u: Pavo Barišić, »Ronald Myles Dworkin (1931. – 2013.)«, *Filozofska istraživanja* 33 (2013) 2, br. 130, str. 343–350.

9

Upravo je Alexy autor jednog od poznatijih članaka u kojemu pokušava opovrgnuti Waldronovu kategorizaciju Kantove pravne filozofije kao striktno pozitivističke, premda i sâm Alexy navodi da Kantova filozofija sadrži velik broj pozitivističkih elemenata. No, u takvoj kategorizaciji Alexy nigdje ne tvrdi ni da je Kantova filozofija naturalistički orijentirana. Po Alexyjevu uvidu, glavna rasprava o pozitivizmu i ne-pozitivizmu odvija se oko tri bitna elementa: autorativnog izdanja (engl. *authoritative issuance*), društvene efikasnosti (engl. *social efficacy*) i moralne ispravnosti (engl. *moral correctness*). Sve su pozitivističke teorije okrenute i ograničene prvim dvama elementima. U trenutku kada se uspostavi nužna povezanost prvih dvaju elementa s trećim, pozitivizam postaje ne-pozitivizam. Povezanost između prava i morala ogleda se u dvije bitne povezanosti: klasificirajuća i kvalificirajuća povezanost (engl. *classifying and qualifying connections*). Klasificirajuća vodi do gubitka pravne valjanosti (engl. *legal validity*), a kvalificirajuća do pravne neispravnosti/neučinkovitosti (engl. *legal defectiveness*). U Kantovoj pravnoj teoriji, smatra Alexy, mogu se pronaći obje povezanosti, pri čemu Alexy tvrdi da se Kantova pravna teorija može označiti »inkluzivno ne-pozitivističkom« (engl. *inclusive non-positivism*). Vidjeti više o navedenoj obradbi u: R. Alexy, »Kant's Non-Positivist Concept of Law«, str. 497–512.

10

Kao svojevrsna kritika pravnog pozitivizma, Dworkinova integrativna teorija prava razrađena je u šestom i sedmom poglavlju sljedećeg djela: Ronald M. Dworkin, *Law's Empire*, Belknap Press, Cambridge (MA) 1986., str. 225–276.

11

»Svako zakonodavstvo dakle (a ono se glede djelovanja koje čini dužnošću također može podudarati s nekim drugim, npr. djelovanja mogu u svim slučajevima biti izvanjska) može obzirom na pobude ipak biti različito. Zakonodavstvo koje neko djelovanje čini dužnošću i tu dužnost ujedno pobudom jest *etičko*. A zakonodavstvo čiji zakon to ne uključuje, te dakle dopušta neku drugu pobudu osim ideje same dužnosti, jest *pravno* [...]. Puko slaganje ili neslaganje nekog djelovanja sa zakonom,

2. Temeljne kategorije privatnih subjektivnih prava

2. 1. Stečena privatna subjektivna prava

Preliminarnost se Kantove pravne i moralne filozofije (osobito u formiranju kategoričkog imperativa) ogleda u uspostavljanju onog sustava koji razlučuje pravni i moralni subjektivitet od pravnog i moralnog objektiviteta. Da bi se uopće govorilo o tome tko može biti nositelj stvarnih ili bilo kojih drugih subjektivnih privatnih prava, potrebno je učiniti temeljnu razdvajbu između stvari i osoba.¹³ Uspostavljajući razliku između osoba i stvari, Kant privatna subjektivna prava izvodi iz druge formulacije kategoričkog imperativa jer *imati se* u vlasništvu mogu samo stvari, a u odnosu na druge osobe mogući su samo ugovori i status.

»Djeluj tako da čovječnost, kako u tvojoj osobi tako i u osobi svakoga drugoga, uvijek istodobno uzimaš kao svrhu, nikada samo kao sredstvo!«¹⁴

U tom pogledu, po Kantovu uvidu, vidljivo je izvođenje privatnih subjektivnih prava, pa samim time i onih stvarnih, kao etičke pozicija koja doprinosi ideji o etičkoj utemeljenosti privatnog prava¹⁵ jer temelj svih privatnih subjektivnih prava predstavlja upravo kategorički imperativ.¹⁶ Privatna subjektivna prava Kant dijeli u tri temeljne kategorije. Tako »prema kategorijama supstancije, kauzalnosti i zajedništva između mene i izvanjskih predmeta po zakonima slobode«¹⁷ postoje tri izvanjska predmeta (mojeg) htijenja:

1. »Neka (tjelesna) stvar izvan mene«¹⁸ = odnosno prema obliku stjecanja – stvarna prava.
2. »Nečije htijenje za nekim određenim činom (*praestatio*)«¹⁹ = odnosno prema obliku stjecanja – obvezna (ugovorna) prava.
3. »Nečije stanje u odnosu na mene«²⁰ = odnosno prema obliku stjecanja – osobno pravo na način stvari.²¹

Međutim, navedene tri skupine subjektivnih privatnih prava predstavljaju stečena (izvedena/derivatna) prava (engl. *acquired rights*) s obzirom na to da je za njihovo stjecanje potreban jedan prethodni afirmativni akt. Osim izvedenih prava, Kant govori i o prirođenom (originarnom) pravu koje pripada svakoj osobi »po prirodi« i za čije stjecanje nije potreban prethodni afirmativni akt.

»Podjela prava kao (moralnih) moći obvezivanja drugih, tj. kao prava što sadrže njihovu zakonsku osnovu (titulus), čija je nadređena podjela ona na *prirođeno* i *stečeno* pravo, od kojih je prvo ono pravo koje svakome pripada po prirodi, neovisno o bilo kakvom pravnom činu, a drugo je ono za koje je takav čin potreban.«²²

Samim time, da bi se stečena prava uopće mogla steći, njima prethode dvije preliminarnosti, od kojih je jedno upravo prirođeno pravo, a drugo postulat praktičnog uma:

(0-1) Prirođeno pravo ljudskosti (engl. *innate right of humanity*)²³ – originarno pravo koje proistječe iz slobode čovjeka i supostoji sa slobodom ostalih i koje svakom čovjeku pripada na »temelju njegove ljudskosti«²⁴ – unutarnje moje i tvoje.

(0-2) Pravni postulat praktičkog uma²⁵ – izvanjsko moje i tvoje.

2. 1. 1. Preliminarnost privatnim subjektivnim pravima – (0-1) Prirođeno pravo ljudskosti

Urođeno (prirođeno) pravo ljudskosti (čovječnosti) jest ono pravo koje Kant naziva *unutrašnjim*, jer proistječe iz slobode pojedinca i utvrđeno je njegovom ljudskosti. Samim time, za njegovo stjecanje nije potrebno poduzeti određene čini, kao što je to potrebno kod stečenih prava koja su određena *izvanjskim*.

bez obzira na njegovu pobudu, zove se *legalnost* (zakonitost); a kada je ideja dužnosti koja proizlazi iz zakona ujedno pobuda tog djelovanja, to se zove *moralnost* (čudorednost).« – I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 16 i 17, 6:219. Zanimljivo je pitanje u tom pogledu sadrže li pojmovno onda *moralna prava contradictionem in adjecto*? Vidjeti istoimeno poglavlje u: Jelena Govedarica, »Aporija ljudskih prava iz ugla Kantove filozofije politike«, *Theoria* 55 (2012) 4, str. 91–112, doi: <https://doi.org/10.2298/THEO1204091G>.

12

U nekrologu posvećenom Dworkinu, za oznaku Dworkinove pravne filozofije, Barišić koristi naziv »sekularizirana inačica« pravnog naturalizma, navodeći da se ona, poput Kantove i Hegelove, temelji na umnom utemeljenju prava. – P. Barišić, »Ronald Myles Dworkin (1931. – 2013.)«, str. 343–350.

13

»Bića kojih se postojanje doduše ne osniva na našoj volji, nego na prirodi, imaju pak, ako su bezumna bića, samo relativnu vrijednost, kao sredstvo, pa se zato zovu stvari, dok se naprotiv umna bića nazivaju osobama jer ih njihova priroda odlikuje već kao svrhe o sebi, tj. kao nešto što se ne smije upotrebljavati samo kao sredstvo, pa utoliko ograničava svaku samovolju (i predmet je poštivanja).« – Immanuel Kant, *Utemeljenje metafizike čudoređa*, prev. Josip Talanga, KruZak, Zagreb 2016., str. 157, 4:428.

14

Ibid., str. 159, 4:429.

15

Naravno, upravo ova tvrdnja, u točno određenim razradbama, može biti sporna za pojedine teoretičare i filozofe, a koja se primarno odnosi na narav Kantove pravnofilozofijske misli kao ili pozitivističke ili naturalističke. Tako, primjerice, Weinrib pokazuje da Kantova razdvojba etike i prava uvelike utječe i na Kantovo poimanje privatnih subjektivnih prava i odnosa, kao potpuno odvojenih od etike. Vidjeti: Ernest Weinrib, *The Idea of Private Law*, Oxford University Press, Oxford 2012., str. 84–113.

16

Na sličnom tragu usporediti i: Visa A. J. Kurki, *A Theory of Legal Personhood*, Oxford University Press, Oxford 2019., str. 38–39.

17

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 43, §4.

18

Ibid.

19

Ibid.

20

Ibid.

21

Odnosno, kako sâm Kant navodi, i – *titulus*, ili primjerice Ripstein kao *status*. – I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 55; Arthur Ripstein, *Force and Freedom. Kant's Legal and Political Philosophy*, Harvard University Press, Cambridge (MA) 2009., str. 59. Navedena je kategorija privatnih subjektivnih prava nastala kao nedostatnost određenih bića (djece) da budu smatrana osobama, odnosno autonomnim pravnim i moralnim agentima. U odnosu na relaciju *osoba – stvar*, moguća su samo stvarna prava, u odnosu na relaciju *osoba – osoba* samo ugovorna prava, dok u odnosu na relaciju *osoba – dijete* samo osobna prava na način stvari s obzirom na to da dijete ne sadrži sve odrednice potrebne da bi se smatralo aktivnom pravnom i moralnom osobom, ali, ipak, kao potencijalni moralni i pravni agent ne može biti smatrana stvari, odnosno objektom stvarnih prava, što Kant izričito i navodi. – I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 75, 6:282.

22

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 33, 6:237.

23

Ripstein navedeno pravo naziva »urođenim pravom čovječnosti u vlastitoj osobi« (engl. *innate right of humanity in your own person*). – Arthur Ripstein, »Kantian Perspectives on Private Law«, u: Andrew S. Gold *et al.* (ur.), *The Oxford Handbook of The New Private Law*, Oxford University Press, Oxford 2021., str. 69–84, ovdje str. 72–73; A. Ripstein, *Force and Freedom*, str. 30.

24

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 33, 6:237–238.

25

Navedeni izraz koristi sâm Kant. – I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 41, 6:246.

»Prirođeno moje i tvoje može se također zvati *unutrašnjim* (meum vel tuum internum); jer ono izvanjsko mora se uvijek steći.«²⁶

Urođeno pravo čovječnosti predstavlja temelj stjecanja svih ostalih privatnih prava jer ono strukturira daljnja prava koja svaka osoba može steći, kao i ograničenja sposobnosti stjecanja novih prava.²⁷ Jer, ono omogućava čovjeku da bude »svoj *vlastiti gospodar*« i vlastitom voljom i htijenjem odluči hoće li i pod kojim uvjetima uopće stupiti u određeni privatnopravni odnos koji, prilikom njegova zasnivanja, ne smije narušiti »prirođenu *jednakost*«, točnije obvezivanje pojedinca koje se kosi s njegovom slobodom:

»Ako po općem zakonu može supostojati sa slobodom svih drugih, *sloboda* (neovisnost o nečijem prisiljavajućem htijenju) jest to jedino, izvorno pravo koje svakom čovjeku pripada na temelju njegove ljudskosti. – Prirođena *jednakost*, tj. neovisnost po kojoj drugi nekoga ne mogu obvezivati više no što on zauzvrat može obvezati njih; dakle čovjekova odlika po kojoj je on svoj *vlastiti gospodar* (sui iuris), a ujedno odlika *besprijeekorna čovjeka* (iusti) [...].«²⁸

Navedena izvedba temeljena na slobodi, proistječe još iz Kantova *Uvoda u pravni nauk* i određena je dvjema temeljnim odrednicama, *određenjem prava* i *određenjem pravičnosti*. Pravo je tako »skup uvjeta pod kojima se htijenje jednoga može po općem zakonu slobode uskladiti s htijenjem drugoga«, dok je pravično ono djelovanje »koje dopušta ili čija maksima dopušta da po općem zakonu sloboda svačijeg htijenja supostoji sa svačijom slobodom«. ²⁹ U tom pogledu, pitanje koje se može pojaviti jest o tome kada sloboda jednoga narušava slobodu drugoga, odnosno kada, u privatnopravnim odnosima, pravo jednoga neopravdano ograničava pravo drugoga, osobito u odnosu na ovlast za prisilom koja predstavlja temeljni element (izvanjskog) prava, točnije njegove provedbe. Strogo pravo (lat. *ius strictum*), odnosno izvanjsko pravo koje je određeno zakonima utemeljeno je upravo na prisili,³⁰ međutim njegova se međusobnost predočava mogućnosti potpune uzajamnosti prisile koja je u skladu sa svačijom slobodom po općim zakonima.³¹ Navedena prisila proistječe iz izvanjskosti, točnije svijesti o obvezatnosti prema zakonu, ne i nutarnosti, svijesti kao pobudi pojedinca jer se ona zasniva upravo na »principu mogućnosti izvanjske prisile koja po općim zakonima može supostojati sa svačijom slobodom«, što Kant uprizoruje primjerom jednog privatnopravnog odnosa:

»Kad se dakle kaže: vjerovnik ima pravo od dužnika zahtijevati podmirenje duga, tada to ne znači da ga može navesti da shvati kako ga sam njegov um na to obvezuje, nego da prisila koja svakoga na to primorava i te kako može po nekom izvanjskom zakonu supostojati sa svačijom, pa i s njegovom slobodom: pravo i ovlast za prisilu znače dakle jedno te isto.«³²

Ripstein navodi da je pravo na prisilu jednostavno pravo da drugi koriste svoju slobodu u skladu s našom te sve dok svaka osoba djeluje u skladu s prirođenim pravom ostalih, nema potrebe za prisilom.³³ Unutrašnje, prirodno pravo čovječnosti jest samo jedno jedino pravo, odnosno ono pravo čiji struktura i pojam ne podrazumijevaju ikakvu daljnju podjelu. Daljnja podjela i gradacija prava moguća je isključivo u odnosu na izvanjskost, odnosno »izvanjsko moje i tvoje«. ³⁴

2. 1. 2 Preliminarnost privatnim subjektivnim pravima – (0-2) *Izvanjsko moje i tvoje i pravni postulat praktičnog uma*

Naime, navedeno nije navedeno kao »pravo«, ³⁵ što navodi i sâm Ripstein, već je ono ustrojeno kao postulat, točnije »pravni postulat praktičnog uma«, ³⁶ što predstavlja apriornu razradbu kod stjecanja stečenih prava s obzirom na uopće razlikovanje *izvanjskog mojeg i tvojeg*. Privatnopravni se odnosi mogu

zasnivati samo u odnosu na ono *izvanjsko moje i tvoje*. Normativni temelj stečenog prava ovisi upravo o prirodnom pravu ljudskosti, ali privatna subjektivna (stečena) prava na vanjske objekte ne mogu se svesti isključivo na prirodno pravo ljudskosti,³⁷ koje je neovisno pravo samo za sebe. Međutim, radi se o apriornoj postavci bez koje (stečena) subjektivna privatna prava ne bi bila ostvariva jer:

»... apriorna je postavka praktičkog uma dakle da svaki predmet svojeg htijenja smatram nečim što objektivno može biti moje ili tvoje i da s njim tako postupam.«³⁸

Pravno moje (lat. *meum iuris*), *izvanjsko moje* jest ono s čime sam povezan tako da bi svaka uporaba te stvari od strane druge osobe bez pristanka dovelo do povrede moje slobode.³⁹ Uporaba, odnosno povezanost mene i objekta u privatnopravnom odnosu, kod Kanta, temelji se na posjedovanju.⁴⁰

Ono što Kant i Ripstein razradbom navedenog postulata pokušavaju naznačiti jest da se navedeni *postulat* primjenjuje i temelj je apsolutno svim ostalim kategorijama (stečenih) privatnih subjektivnih prava (stvarna prava, ugovorna/obvezna prava i statusno pravo). Predmet (*mojeg*) htijenja mora biti nešto, čega je uporaba u (*mojoj*) moći supostojeća sa svačijom slobodom po *općem zakonu*. Kada tome ne bi bilo tako, točnije kada bi se radilo o nepravilnosti gdje predmet *mojeg* htijenja nije u *mojoj* moći, vrijeđajući time

26

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 33, 6:237.

27

A. Ripstein, *Force and Freedom*, str. 56.

28

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 33, 6:237–238.

29

Ibid., str. 27, 6:230.

30

Osim tzv. strogog prava (prava u užem smislu), Kant razlikuje i tzv. pravo u širem smislu (lat. *ius latum*), u kojemu se ovlast ne može odrediti nikakvim zakonom, navodeći pravednost (lat. *aequitas*) koje pretpostavlja pravo bez prisile i pravo nužde (lat. *ius necessitatis*) koje pretpostavlja prisilu bez prava. – I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 30–31, 6:234.

31

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 28, 6:232.

32

Ibid., str. 29, 6:232.

33

A. Ripstein, *Force and Freedom*, str. 56.

34

Navedeno ističe i sâm Kant: »No budući da s obzirom na prirodno, dakle unutrašnje moje i tvoje nema *prava*, nego postoji samo *jedno* pravo, ta se nadređena podjela, koja se sastoji od dvaju po sadržaju krajnje nejednakih članaka, stavlja u predgovore, a daljnja se podjela pravnog nauka može odnositi samo na

izvanjsko moje i tvoje.« – I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 34, 6:238.

35

Höffe navodi da je ovaj postulat zapravo svojevrsno »kvazi-pravo«, ali privatno kvazi-pravo bitno za daljnju realizaciju privatnih subjektivnih prava. Odnosno, urođenom pravu slijede još dva »kvazi-prava« koja su bitna za ljudska prava. Prvo je upravo »privatno pravo na ono što je izvana moje ili tvoje« (engl. *Private Right Concerning What is Externally Mine or Yours*) te »pravo na državu« (engl. *Right of a State*) koje nije određeno kao privatno, već javno pravo, ali je nužno za realizaciju privatnih subjektivnih prava. Vidjeti: Otfried Höffe, »Kant's innate right as a rational criterion for human rights«, u: Lara Denis (ur.), *Kant's Metaphysics of Morals. A Critical Guide*, Cambridge University Press, Cambridge 2010., str. 71–92.

36

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 41, 6:246; A. Ripstein, *Force and Freedom*, str. 57.

37

A. Ripstein, *Force and Freedom*, str. 58.

38

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 42, 6:246.

39

Ibid., str. 41, 6:245.

40

Ibid.

supostojanje tuđe slobode, sloboda bi sama sebi uskratila primjenu svojeg htijenja na neki njegov predmet, čineći tako od predmeta *res nullius*.⁴¹ U sve od navedenih triju kategorija privatnopravnih odnosa (stvarna prava, ugovori i status), a u skladu s poštivanjem druge formulacije kategoričkog imperativa, ulazimo s obzirom na uporabnost koja je u *mojoj* moći, distancirajući time *izvanjsko moje i tvoje*, te afirmativnim radnjama u odnosu na vlastitu osobu (sebe) i drugu osobu,⁴² što podrazumijeva točno određena ovlaštenja i obveze točno određenih strana. Ako kupimo automobil, stekli smo ovlaštenje da isključimo sve druge osobe od korištenja tom stvari, kao i ovlaštenje (koje nam pripada na temelju kupoprodajnog ugovora) da prodavatelj izvrši uredno sve obveze iz ugovora, u protivnom odgovara za materijalne i pravne nedostatke stvari. Ako sklopimo ugovor o zakupu zemljišta, navedeni ugovor obvezuje mene kao zakupodavca i baš tu konkretnu osobu s kojom sam sklopio navedeni ugovor (zakupoprimca) i na temelju tog ugovora nam pripadaju točno određena ovlaštenja na temelju kojih se izvode točno određene obveze druge osobe. Ako sam skrbnik i zakonski zastupnik djetetu, onda sam skrbnik točno određenoj osobi u odnosu na koju imam i određene obveze. Kada ne bi bilo navedenog postulata (kao i prirodnog prava ljudskosti), ne samo da se ne bi znalo na koga se stečena prava primjenjuju nego bi tim pravima nestalo normativnosti koja se ogleda u ovlaštenju da drugim osobama uopće nametnemo određenu obvezu. U tom pogledu ne bi se znalo tko je taj tko ima određeno pravo i na koji način to pravo ograničava izbor (*htijenje*) drugih⁴³ jer preliminarnost navedenog postulata *eo ipso* omogućava uopće uspostavljanje permissivnog zakona i točno određenog ovlaštenja koje podrazumijeva i točno određene dužnosti i obveze:

»Taj se postulat može nazvati zakonom dopuštanja (*lex permissiva*) praktičkog uma, koji nam daje ovlast kakvu uopće ne bismo mogli izvesti iz pukih pojmova o pravu, ovlast da svima drugima nametnemo obvezu koju uopće ne bismo imali, naime da se suzdrže od uporabe stanovitih predmeta našega htijenja jer smo ih mi prvi zaposjeli. Um hoće da to vrijedi kao načelo, i to kao *praktički* um koji se proširuje tim svojim apriornim postulatom.«⁴⁴

Upravo zato jer je njegovo postojanje temelj svakom zasnivanju bilo kojih od privatnih subjektivnih prava, Kant ga naziva (apriornim)⁴⁵ *postulat*om. Ripstein navodi da je »Kantova strategija artikulirati prirodu stečenih prava prije nego što se osvrne na način na koji se mogu steći.«⁴⁶ Svaka povreda nekih od ovih prava jest povreda i osobe koja navedeno pravo ima, odnosno njezinog prirodnog prava ljudskosti, točnije, deduktivno, njezine *slobode*.⁴⁷

»... onaj tko protiv moje volje dira (npr. istrgne mi jabuku iz ruke) dira i umanjuje unutrašnje moje (moju slobodu), pa prema tome svojom maksimum izravno proturječi aksiomu prava.«⁴⁸

Ono na što treba posebno obratiti pozornost, a što naglašava i sâm Ripstein, jest da se izrazi »moj(e)« i »tvoj(e)« ne odnose se na prirodno pravo ljudskosti u vlastitoj osobi,⁴⁹ niti je njihovo korištenje u ovom kontekstu u bilo kojemu obliku protiv već navedene druge formulacije kategoričkog imperativa. Pravo na vlastitu osobu odnosi se na pravo da moje tijelo i moja osoba budu slobodni od uplitanja (izbora) drugih osoba, na način da ja kao osoba odlučujem što ću učiniti sa svojim tijelom, što je pravo koje ne može pripadati nikome osim meni samom.⁵⁰ Prirodno pravo ljudskosti i pravni postulat praktičnog uma, dakle, preliminarnost su i temelj stjecanja privatnih subjektivnih prava. Stečena privatna subjektivna prava odnose se na stvarna, osobna (ugovorna) i statusna prava. Stjecanje stvarnih prava uvjetovano je posjedom koji ne predstavlja subjektivno stvarno pravo, ali je bitan *factum* u njihovom stjecanju.

3. Konceptualizacija objektivnog i subjektivnog stvarnog prava

3. 1. Kant, posjed i stvarnopravna doktrina

3. 1. 1. Kant i subjektivna (romanska) koncepcija posjeda

Konceptualizacija posjeda najbolje odražava Kantov transcendentalizam, razdvajanja uma i zbilje, te *noumenon* i *phaenomenon*. Posjed predstavlja »faktički odnos« prema stvari, *factum*, a ne stvarno pravo,⁵¹ onaj *factum* potreban za realizaciju stvarnih prava,⁵² pri čemu se može posjedovati (pa i naposljetku

41

Usporedi: I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 42, 6:246. Po Höffeovu uvidu, apsolutna zabrana vlasništva suspendira zadatak moralnog koncepta prava, dopuštanja (vanjske) slobode, u ovom slučaju, slijeđenja vlastitih odabranih ciljeva. Dakle, jedina alternativa ostaje dopustiti da se nad svim objektima može steći vlasništvo te da ništa ne smije postati potpuno bez vlasništva (lat. *res nullius*). Kant ovdje ne uspostavlja ljudsko pravo na vlasništvo. Niti izjavljuje da svako ljudsko biće ima urođeno pravo na određeni naslov vlasništva, niti tvrdi da svako ljudsko biće ima pravo da barem nešto ima u svojem vlasništvu. S pravno-moralnog gledišta, pravni poredak ne može zabraniti bilo kakvim predmetima ljudskog izbora da postanu nešto što je »moje ili tvoje«. Svako ljudsko biće ima pravo živjeti u onom pravnom poretku koji dopušta da svaki predmet ljudskog izbora postane »moje ili tvoje«, što je uvjetovano kvazi-pravom na državu (pravni poredak) koji omogućava realizaciju privatnih subjektivnih prava. Vidjeti: O. Höffe, »Kant's innate right as a rational criterion for human rights«, str. 71–92.

42

Po Ripsteinovu uvidu, upravo se u ovome odlikuje temeljna odrednica Kantova poimanja privatnih subjektivnih prava, kao i uopće privatnopravne dimenzije distributivne pravednosti i raspodjele dobara. Kantovski je prikaz, za razliku od, primjerice, libertarijanskog, koji prednost daje pravovaljanom naslovu, subjektivnih privatnih prava odnosan (engl. *relational*) jer ga zanima isključivo kako stvari stoje između točno određene jedne i druge osobe. Ako tebi ne isporučim stvar prema kupoprodajnom ugovoru, ti imaš valjan ugovornopravni zahtjev prema meni. Ako me namjerno ozlijediš i prouzročiš mi tešku tjelesnu ozljedu, imam valjan odštetnopravni zahtjev prema tebi. – A. Ripstein, *Force and Freedom*, str. 76.

43

Ibid., str. 59.

44

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 41, 6:247.

45

Izraz »apriorno« koristi sâm Kant nazivajući i navedeni postulat »apriornim postulatom«. – Ibid. str. 42, 6:246.

46

A. Ripstein, *Force and Freedom*, str. 59.

47

Tako će Kant u razradbi inteligibilnog posjeda: »... jer ondje je umu [kod iskustvenog posjeda] bilo stalo do toga da teorijski spozna što je narav stvari i dokle ona može sezati, dok mu je ovdje [kod inteligibilnog posjeda] stalo do praktičke odredbe htijenja po zakonima slobode, bilo da se predmet može spoznati osjetilima ili pak samo čistim umom, a pravo je takav čisti praktički *umni pojam* htijenja podvrgnut zakonima slobode.« – I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 45, 6:249.

48

Ibid., str. 45, 6:250.

49

Usporedi: A. Ripstein, *Force and Freedom*, str. 59.

50

Usp. *ibid.*

51

Prema Ulpijanovoj maksimi »*separata esse debet possessio a proprietate*« (»treba odvajati posjed od vlasništva«, Ulp. D.43, 17, 2) ili »*nihil commune habet proprietates cum possessione*« (»ništa zajedničko nema vlasništvo s posjedom«, Ulp. D. 41, 2, 12, 1). Iz: Marijan Horvat, Marko Petrak, *Rimsko pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2023., str. 142; Nikola Gavella, *Posjed stvari i prava*, Narodne novine, Zagreb 1990., str. 1.

52

Tako i Gavella piše o neraskidivoj vezi prava i posjeda, prava koje pokušava uspostaviti posjed, pružiti zaštitu posjedu, dok posjed »ma koliko se otimeo utjecaju prava« često preuzima ulogu koje mu pravo daje, služi i usklađuje se njegovim ciljevima, pa čak se i »kroz osebnju metamorfozu – pretvara u pravo«. – N. Gavella, *Posjed stvari i prava*, str. 1.

imati u vlasništvu) isključivo izvanjsko, ne i unutarnje, što je slučaj i kod suvremene doktrinarne ontologije prava osobnosti kao zasebnih prava izvan stvarnopravnih odnosa.⁵³ Dva temeljna koncepta posjeda o kojima Kant piše jesu *possesio phaenomenon* (iskustveno posjedovanje) i *possesio noumenon* (inteligibilno posjedovanje).⁵⁴

Kantovo poimanje posjeda podrazumijeva inteligibilni odnos prema stvari što može voditi do zaključka da takva konceptualizacija odgovara romanskom konceptu *animi*, točnije romanskom⁵⁵ (subjektivnom) konceptu posjeda, nasuprot germanskom (objektivnom).⁵⁶ S obzirom na navedeno, a u presjeku i poredbi s romanskim shvaćanjem posjeda možebitno proizlazi:

Subjektivno (romansko) shvaćanje posjeda = *corpus* (prema Kantu iskustveno posjedovanje (držanje), odnosno posjedovanje u pojavnosti (lat. *possesio phaenomenon*)⁵⁷ + *animus* (prema Kantu, inteligibilno posjedovanje (lat. *possesio noumenon*)).⁵⁸

U rimskom privatnom pravu *animus possidendi* predstavlja volju onoga tko izvršava čine vlasti u/na stvari da to čini svojatajući si vlasništvo te stvari (lat. *animus rem sibi habendi, animus domini*).⁵⁹ U hrvatskoj je građanskopravnoj (stvarnopravnoj) doktrini zauzeto stajalište da je upravo Kant jedan od glavnih baštinka romanskog shvaćanja posjeda⁶⁰ s obzirom na razdvajanje njegove osjetilne (lat. *corpus*) i inteligibilne (lat. *animus*) dimenzije u okviru koje Kant često navodi izraz »izvanjski je predmet moj«, što može upućivati upravo na navedenu volju da posjednik svojata stvar u vidu vlastitog stvarnog prava, točnije vlasništva.

»... izvanjski je predmet moj, tj. to da posjedovanje vrijedi kao samo pravno (*possesio noumenon*), temelji se na sljedećem: kako su svi ti čini pravni, dakle proizlaze iz praktičkog uma, te kako se u pitanju što je u skladu s pravom mogu izuzeti iskustveni uvjeti posjedovanja, tako se zaključak: izvanjski je predmet moj pravilno izvodi s osjetilnog na inteligibilno posjedovanje.«⁶¹

Premda je subjektivna koncepcija, zbog utjecaja austrijskog ABGB-a gdje se primjenjuje i danas, prevladavala i kod nas sve do 1980. godine (donošenje Zakona o osnovnim vlasničkopravnim odnosima⁶² koji primjenjuje objektivnu koncepciju),⁶³ velika većina zemalja primjenjuje upravo objektivnu (germanističku) koncepciju posjeda koja, po promišljanju građanskopravne doktrine, ima svoje uporište u pozitivističkom svjetonazoru Augustea Comtea.⁶⁴ Razlog je navedenom, a napuštanju subjektivne koncepcije, nemogućnost objektivnog i materijalnog spoznavanja inteligibilnih svojstava posjeda, točnije same volje posjednika. Objektivno i materijalno spoznavanje može se odnositi isključivo na *corpus*, odnosno činjenicu izvršava li osoba faktu vlast na stvari, što je moguće zamijetiti i osjetiti:

»Vidljivo je da netko izvršava akte vlasti, no nije vidljivo čini li on to s voljom da postupa kao vlasnik te stvari (u kojem bi slučaju bio posjednik stvari), ili s voljom da za sebe izvršava samo neku parcijalnu vlast (npr. posudovnika, zakupca, zalogoprimca, depozitara stari), u kojem slučaju ne bi bio posjednik stvari, nego bi bio samo držalac (detentor) te stvari i posjednik odnosno prava glede nje.«⁶⁵

Možebitno takav način Kantova viđenja posjeda u stvarnopravnoj doktrini počiva na razmišljanju da je *animus* namjera da se stvar drži kao svoje vlasništvo, što Kant prividno, doduše, i uprizoruje navodeći posvojnu zamjenicu »moj« (uz korištenje izraza »izvanjski je predmet moj«). Međutim, jezično je navedeno prilično teško ostvarivo s obzirom na to da posvojna zamjenica *moy* u hrvatskom jeziku ne mora nužno odgovarati kvalifikaciji vlasništva, već se može odnositi i na posjed, na što Kant primarno ukazuje kada navodi

da je »izvanjski predmet moj«. Samim time, tumačenje Kantova shvaćanja posjeda moglo bi ići smjerom koji je u potpunosti nekompatibilan subjektivnom i objektivnom konceptu poimanja posjeda.

3. 1. 2. Kant i umni posjed

Izuzetno je teško utemeljiti strogo mišljenje da bi se Kantovo viđenje posjeda moglo kategorički svrstati u objektivnu ili subjektivnu koncepciju posjeda. Premda nalazi svoje mjesto u raspravi o ispravnosti subjektivnog i objektivnog poimanja posjeda, Kantovo inteligibilno poimanje posjeda uvelike se razlikuje od rimskog koncepta *animi*,⁶⁶ dok, u okviru objektivnog shvaćanja posjeda, može služiti kao sjajna nadopuna, s obzirom na to da je objektivna koncepcija posjeda uvelike zanemarila onu umnu, inteligibilnu sastavnicu

53

O pravima osobnosti u hrvatskoj građanskoj pravnoj doktrini vidjeti: Nikola Gavella, *Osobna prava, I. dio, Predavanja o osobnim pravima uopće, o pravu na tjelesni integritet, na tjelesnu slobodu, na čast i ugled, na privatnost, vlastiti lik, vlastiti glas, osobne zapise i pisma*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2000.

54

Naime, takva dvodijelna podjela proistječe iz izravnog Kantova pisanja i o njoj pišu i drugi autori, primjerice: Kenneth R. Westphal, »A Kantian Justification of Possession«, u: Mark Timmons (ur.), *Kant's Metaphysics of Ethics. Interpretive Essays*, Oxford University Press, Oxford 2002., str. 89–110. S druge strane, Byrd navodi da Kant razlikuje tri koncepta posjeda: (1) empirijski fizički posjed, (2) posjedovanje kao čisti pojam razumijevanja, i (3) inteligibilni posjed. Empirijski fizički posjed jest posjed s držanjem (detencijom). Posjedovanje kao čisti pojam razumijevanja apstrahira od uvjeta prostora i vremena i fokusira se na moje imanje nečega pod mojom fizičkom kontrolom. Inteligibilno posjedovanje temelji se na dužnosti, odnosno dužnosti koju drugi ne smiju dirati (vrijedati) ono što samostalno inteligibilno posjedujem. Vidjeti: Sharon Byrd, »Intelligible possession of objects of choice«, u: L. Denis, *Kant's Metaphysics of Morals*, str. 93–110.

55

O posjedu u rimskom pravu vidjeti: M. Horvat, M. Petrak, *Rimsko pravo*, str. 120–127; Marko Petrak, *Traditio iuridica*, sv. 2, *Verba iuris*, Novi informator, Zagreb 2016., str. 263–265.

56

U sustavima koji primjenjuju subjektivnu koncepciju posjeda kriterij razlikovanja posjeda od neposjeda jest trajni socijalni odnos u kojemu subjekt ili više njih ima(ju) faktičnu

vlast u pogledu određenog objekta i volju da mu taj objekt pripada kao njegov. U zemljama s primjenom objektivne koncepcije posjeda, posjed jest relativno trajni socijalni odnos u kojemu subjekt ili više njih ima(ju) faktično u pogledu određenog objekta takvu vlast koja je više socijalna realnost. – N. Gavella, *Posjed stvari i prava*, str. 8–10.

57

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 44 i 45, §5.

58

Ibid.,

59

Nikola Gavella et al., *Stvarno pravo*, Narodne novine, Zagreb 2007., str. 156.

60

Ibid.; također i N. Gavella, *Posjed stvari i prava*, str. 9.

61

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 54, §10.

62

Zakon o osnovnim vlasničkopravnim odnosima, Službeni list SFRJ br. 6/1980, 36/1990, Narodne novine br. 53/1991, 91/1996.

63

N. Gavella et al., *Stvarno pravo*, str. 156.

64

Ibid.

65

Ibid. str. 157.

66

Valjano pitanje koje se može postaviti jest odgovara li zaista inteligibilni odnos shvaćanja posjeda uistinu romanskom konceptu poimanja posjeda i samom *animo*.

posjeda, shvaćajući ga kao, isključivo – »socijalnu realnost«. ⁶⁷ Upravo to umno poimanje posjeda o kojemu govori Kant može sjajno nadopuniti građanskopravu doktrinu, objasniti samu ontologiju i pravnu narav posjeda i time omogućiti još bolje i ostvarenije razumijevanje onoga što po čemu posjed jest baš to što jest.

Prije svega, a u kontekstu Kanta i subjektivnog shvaćanja posjeda, treba naglasiti da Kantovo viđenje transcendentalizma upravo negira bilo kakav pokušaj osjetilne spoznaje onog »onostranog«, te je s obzirom na takvu postavku subjektivna koncepcija viđenja posjeda, ona za koju se smatra da joj je upravo Kant glavni predstavnik, uvelike promašena kvalifikacija, niti bi sâm Kant pristao na to da se *noumenon* može osjetilno spoznati – osobito iz razloga što sâm Kant apsolutno nigdje ne spominje rimsko viđenje posjeda (a spominjanje rimskog privatnog prava mu nije nepoznanica), niti izričito spominje *corpus* i *animus*. Međutim, bitno je napomenuti da sâm Kant navodi upravo navedeno, smatrajući kako se ne-tjelesno posjedovanje, koje proizlazi iz pravnog postulata praktičkog uma, teško može dokazati i uvidjeti:

»Mogućnost takvog posjedovanja, dakle dedukcija pojma ne-iskustvenog posjedovanja, temelji se na pravnom postulatu praktičnog uma po kojemu je 'pravna dužnost odnositi se prema drugima tako da ono izvanjsko (uporabljivo) može postati bilo čije', a koji je ujedno povezan s razlaganjem potonjeg pojma što izvanjsko svoje temelji samo na ne-tjelesnom posjedovanju. Ali se ta mogućnost sama za sebe nipošto ne može dokazati ni uvidjeti (baš zato što je to umni pojam kojemu se ne može pridodati odgovarajući zor), nego ona neposredno proizlazi iz spomenutog postulata.« ⁶⁸

Kantovo viđenje posjeda zapravo je svojevrсна umna nadopuna koja omogućava pravilno razumijevanje većinski prihvaćene objektivne koncepcije posjeda. U vidu inteligibilnog posjeda stvari, Kant pokušava pojasniti kako osoba ne mora vršiti doslovnu, »faktičnu vlast« (engl. *actual control*, njem. *die tatsächliche Gewalt*), ⁶⁹ odnosno tjelesnu vlast na stvari, već da je stvar »moja« i u onom trenutku kada je više ne držim u svojim rukama. Premda ne držim stvar tjelesno, moram biti u određenom posjedu jer ako nisam, tada stupanje drugih u posjed sa stvari ne predstavlja nikakvu povredu. ⁷⁰ Upravo je takav ne-empirijski i pravni posjed *possessio noumenon*. ⁷¹ Međutim, u razumijevanju takvih, inteligibilnih odlika posjeda, od izuzetne je važnost naglasiti činjenicu da građanskopravna doktrina koristi pojam »spiritualizirani posjed«, što u svojoj biti odgovara upravo inteligibilnom posjedu. Jer je, zamjećuju određeni građanskopravni dogmatičari, pojam »faktične vlasti« ⁷² nedovoljan da bi se objasnio, primjerice, odnos posrednog posjednika i stvari, jer sadrži nedostatno razvijenu inteligibilnu sastavnicu čega su svjesni i određeni dogmatičari, a što izričito navodi i Krneta:

»U težnji da i u ovim situacijama očuva vezu između vlasnika i stvari bilo je potrebno stvoriti i potpuno spiritualizirani pojam faktične vlasti. U tom smislu možemo naći objašnjenje za pojam posrednog posjednika u njemačkom pravu, kao i za pojam izvedenog posjeda u drugim pravnim sistemima. Mada oni u biti ne vrše nikakvu faktičnu vlast na stvari, moderna koncepcija i njima osigurava posjedničku zaštitu. Osim toga, posjednička zaštita se priznaje i licima koja nisu nikad bila u posjedu stvari, što pokazuje primjer ustanove nasljeđivanja posjeda. Ovdje je zaista teško objasniti u čemu se sastoji faktična vlast ovih posjednika. Jedino objašnjenje koje se nameće, upućuje na zaključak da su praktične odredbe za osiguravanje posjedničke zaštite, u ovom slučaju čak i budućem posjedniku, dovele do izričitih odredaba kojima se dopušta nasljeđivanje posjeda.« ⁷³

Stanković i Orlić, također navodeći primjer posrednog posjednika, kao i nasljeđivanja posjeda, na sličnom tragu kao i Krneta, dodatno obrazlažu i navode da je (normativni) temelj »spiritualiziranog posjeda« ekonomski inte-

res. Tako primjerice posredni posjednik ima ekonomski interes nad stvari, odnosno da se stvar održi u određenom stanju, da bi mu naposljetku bila vraćena u neposredni posjed.⁷⁴

»Ovaj ekonomski interes posrednog posjednika neki pisci proglašavaju specijalnom faktičnom vlasti, dok drugi ističu da je bilo kakva faktična vlast ovdje fikcija i da je posredni posjed 'spiritualizirani posjed', posjed bez faktične vlasti, u pogledu kojeg je iz čisto praktičnih razloga (radi zaštite određenih interesa) priznata i posjedovna zaštita.«⁷⁵

Gavella faktičnu vlast neposrednog posjednika izvodi iz ovlasti posrednog posjednika, smatrajući da posredni posjednik svoju vlast izvršava upravo preko neposrednog posjednika koji, među ostalim, ima obvezu brinuti se o njegovoj stvari.⁷⁶ Ta »viša vlast« posrednog posjednika, kao i uopće odnos posrednog posjednika i neposrednog posjednika »ne mora biti vanjski vidljiv«, dok neposredni posjed jest »vanjski vidljiv«.⁷⁷ Nadasve je pak prilično upitno može li se (faktička) vlast izvršavati preko druge osobe i posredni posjed onda uopće nazivati posjedom s obzirom na činjenicu da samo faktička vlast može označavati posjed.

67

N. Gavella, *Posjed stvari i prava*, str. 10.

68

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 47, 6:252.

69

Čl. 10., st. 1. Zakona o vlasništvu (dalje u tekstu ZV): »(1) Osoba koja ima faktičnu vlast glede neke stvari, njezin je posjednik«, prema § 854 njemačkog BGB-a: »Posjed nad stvari stječe se izvršavanjem faktične vlasti nad stvari« (njem. *Der Besitz einer Sache wird durch die Erlangung der tatsächlichen Gewalt über die Sache erworben*). *Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima*, Narodne novine, br. 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17; Njemački građanski zakonik, *Bürgerliches Gesetzbuch*, BGB, 1896, (D), Dostupno na: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/ (pristupljeno 20. 1. 2024.).

70

Sh. Byrd, »Intelligible possession of objects of choice«, str. 93–110, ovdje str. 107. I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 54, §10.

71

Usp. ibid.

72

U tom pogledu, u doktrini se sadržaj posjeda shvaća, gleda li se sa stajališta subjekta, kao »relativno trajna, faktična vlast koju u socijalnim odnosima ima taj subjekt (ili više njih) u pogledu određenog objekta«, odnosno, ako se gleda sa stanovišta objekta, »relativno trajno, socijalno relevantno, faktično pripadanje tog

objekta jednom ili više subjekata«. – N. Gavella, *Posjed stvari i prava*, str. 4. Međutim, određeni su autori i naše građanskopravne doktrine oprezni oko navođenja i shvaćanja pojma vršenja »faktične vlasti« nad stvarima, prije svega, u odnosu na riječ »vlast«. Vedriš i Klarić upozoravaju da, premda se zakonski rabi pojam »faktična vlast«, isti pojam jest »neadekvatan i pogrešan« jer, s jedne strane, ono je još u rimskom pravu bilo postavljeno kao sustav vlasti, a s druge strane, da je pojmovo teško zamisliti »vršenje vlasti na stvari« jer se zna da su stvari prema čovjeku neotporne. Samim time, pojam »faktične vlasti« na stvari odnosi se prije svega na »mogućnost faktičnog raspolaganja sa stvari«. – Martin Vedriš, Petar Klarić, *Građansko pravo*, Narodne novine, Zagreb 2013., str. 196.

73

Slavica Krneta, »posjed«, u: Stanislav Ristić (ur.), *Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada*, sv. 1, Novinsko-izdavačka ustanova, Službeni list SFRJ, Beograd 1978., str. 1010–1035.

74

Obren Stanković, Miodrag Orlić, *Stvarno pravo*, Naučna knjiga, Beograd 1981., str. 38.

75

Ibid.

76

N. Gavella et al., *Stvarno pravo*, str. 169.

77

Ibid.

»Nema posjeda u pravom smislu riječi, koji nije utemeljen na neposrednom, efektivnom, fizičkom državanju stvari u privatnoj vlasti neke osobe. Tako držanje stvari u privatnoj vlasti je sadržaj neposrednog posjeda stvari.«⁷⁸

Po zakonskoj odredbi i mišljenju doktrine, ako nema faktičke vlasti, nema ni posjeda, pa tako Gavella navodi upravo da idealni (samim time i nasljednički) posjed nije posjed uopće.

»Tzv. idealni posjed uopće nije posjed, budući da nema neposrednog tjelesnog, fizičkog, efektivnog državanja stvari u vlasti osobe, a upravo to je bitna osobina svakog posjeda (posjeda u pravom smislu riječi, efektivnog posjeda, faktičnog posjeda.«⁷⁹

Vidljivo je kako upravo Kantova koncepcija inteligibilnog posjeda, ali i posjeda uopće, zaista objašnjava narav posjeda primjenjivog i u suvremenom stvarnom pravu, kao i onog posjeda koji dogmatičari nazivaju »spiritualiziranim«, tj. koji predstavlja pravnu fikciju. Kantov inteligibilni koncept posjeda nije primjenjiv samo kod posrednog posjeda nego posjeda u cijelosti. Po Kantovu uvidu, ali u skladno rimskoj privatnopravnoj koncepciji, osoba koja samo drži stvar, a ne želi je za sebe, ne naziva se *posjednikom*, već *detentorom*. U Kantovu kategorijalnom razdvajanju umnog i zbiljskog, posjed proistječe (kao i stvarna prava) iz uma, dok je *possessio phaenomenon* (posjedovanje u pojavnosti) samo zbiljska manifestacija inteligibilnog (umnog) posjeda. Kant određuje ono što je jako bitno, a to je da se inteligibilno posjedovanje uopće ne odnosi na namjeru ili pomisao da se stvar drži kao svoje stvarno pravo (vlasništvo), već isključivo da se inteligibilnost ogleda u pukom posjedovanju bez držanja stvari:

»*Inteligibilno* posjedovanje (ako je takvo moguće) jest posjedovanje *bez držanja* (detentio).«⁸⁰

Kantova teorija nadilazi i romansku i germansku koncepciju posjeda jer i jedna i druga ne sadrže inteligibilnu komponentu koja označava umnu povezanost osobe i stvari, a na kojoj se bitno posjed upravo temelji. Posjednik stvari jest posjednik i u onom trenutku kada stvar ne drži:

»... izvanjsko moje je ono što mogu rabiti premda ga ne posjedujem (premda nisam držatelj predmeta), a da me pritom nitko ne smije ometati jer bi to bila povreda [...].«⁸¹

U tom je pogledu Kantova konceptualizacija prilično jasna. Pravni posjed jest isključivo onaj inteligibilni posjed. Inteligibilni se posjed ogleda u umnoj povezanosti osobe i stvari. Osoba ne mora imati stvar u svojoj osjetilnoj domeni, izvršavati tzv. »faktičnu vlast«, odnosno ne mora je držati (rukama ili tijelom)⁸² da bi isključivo tada bila smatrana posjednikom. Povezanost stvari i osobe proistječe iz uma. Ako parkiram svoj auto ispred kuće i dalje sam njegovim posjednikom bez obzira na to što ne izvršavam tjelesnu (korporativnu) vlast nad njim. Ako odložim mobitel dok radim i dalje sam posjednik tog mobitela. Ako sam vlasnik i najmodavac stana i dalje sam njegov posjednik bez obzira na to što se u stanu trenutačno nalazi najmoprimac. Ako mi lopov ukrade bilo koju od navedenih stvari, njegov posjed, premda osjetilni, nema pravnu osnovu i nije kvalificiran⁸³ jer njegova inteligibilna sastavnica nije zasnovana na praktičkom i čistom umu. Da se u tom slučaju ne smatram posjednikom, svako zaposjedanje te stvari od strane druge osobe ne bi bila povreda.

»Neki predmet u prostoru (neku tjelesnu stvar) ne mogu zvati svojim, osim ako mogu tvrditi da ga, premda nisam u njegovom tjelesnom posjedu, ipak posjedujem na neki drugi zbiljski (dakle netjelesan) način. – Tako jabuku neću zvati svojom zato što je imam u ruci (tjelesno je posjedujem), nego samo ako mogu reći: posjedujem je, premda sam je iz ruke odmah nekamo odložio;

isto tako ne mogu reći da je zemljište na kojemu sam se smjestio zbog toga moje; nego to mogu reći samo ako smijem tvrditi da ga još uvijek posjedujem, iako sam to mjesto napustio. Jer kada ne bih mogao tvrditi da posjedujem predmet i ako ga ne držim, onaj tko bi mi u prvom slučaju (iskustvenog posjeda) htio oteti jabuku iz ruke ili bi me htio odvući s mjesta na kojemu sam se smjestio, povrijedio bi me tada doduše glede unutrašnjeg mojega (slobode), ali ne glede izvanjskog mojega, jer u tom slučaju predmete (jabuku i mjesto) ne bih ni mogao zvati svojima.«⁸⁴

Zaključak koji se, s obzirom na sve navedeno, izvodi jest taj da se vlast nad stvari kod posjeda ogleda upravo u *noumenonu*, umnoj povezanosti osobe i stvari, dok je *phaenomenon* (faktička vlast), fizička povezanost stvari i osobe, samo njegova zbiljska refleksija:

»... izvanjski je predmet moj, tj. to da posjedovanje vrijedi kao samo pravno (*possesio noumenon*), temelji se na sljedećem: kako su svi ti čini pravni, dakle proizlaze iz praktičnog uma, te kako se u pitanju što je u skladu s pravom mogu izuzeti iskustveni uvjeti posjedovanja, tako se zaključak: izvanjski je predmet moj pravilno izvodi s osjetilnog na inteligibilno posjedovanje.«⁸⁵

3. 2. *Justifikacija objektivnog i subjektivnog stvarnog prava i (privatnog) vlasništva*

Sva subjektivna prava vlastitu postojanost crpe iz (normi) objektivnog prava. Kantova temeljna podjela prava, odnosno pravnih dužnosti jest na *privatno* i *javno pravo*,⁸⁶ što je podjela koja egzistira još od rimskog privatnog prava.⁸⁷ Razdvojba privatnog i javnog prava predstavlja preliminarnost svakoj daljnjoj raspravi o bilo kojemu pravnom problemu.⁸⁸ Bitno je naglasiti da je za Kanta privatno pravo izvedenica i sinonim prirodnom pravu, pri čemu građansko pravo za Kanta nije dio privatnopravne sfere, što se uvelike razlikuje od privatnopravne naravi suvremenog građanskog prava.⁸⁹

78
Ibid., str. 174.

79
Ibid.

80
I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 41, 6:246.

81
Ibid., str. 44.

82
Tako navodi i Byrd, točnije da se »inteligibilno posjedovanje temelji na dužnosti, odnosno dužnosti koju drugi moraju imati da ostave ono što inteligibilno posjedujem. Inteligibilno posjedovanje čisto je pravno posjedovanje. Ne ovisi o fizičkom kontaktu sa stvarima, kao što ovisi empirijsko (osjetilno) fizičko posjedovanje, ili na njegovo držanje pod vlastitom kontrolom, kao što to čini posjedovanje kao čisti pojam razumijevanja«. – Sh. Byrd, »Intelligible possession of objects of choice«, str. 95.

83
U stvarnopravnoj doktrini kvalificirani (uzukapioni, publicijanski) posjed jest posjed koji je zakonit, istinit i pošten. – N. Gavella *et al*, *Stvarno pravo*, str. 217–218.

84
I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 48, 6:248.

85
Ibid., str. 54, §10.

86
Ibid., str. 37, 6:242.

87
Javno pravo odnosi se na položaj države, a privatno na korist pojedinca. Navedena diferencijacija potječe još od rimskog pravnik Ulpijana (*Digesta*, 1,1,1,2): »*Publicum ius est quod ad statum rei publicae (Romanae) spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem*«. – Prema: Ante Romac, *Izvori rimskog prava*, Informator, Zagreb 1973., str. 5.

88
Na navedenom tragu i neokantovac Radbruch: Gustav Radbruch, *Filozofija prava*, prev. Božo Dujmović, Naklada breza, Zagreb 2019., str. 154.

89
Građansko pravo (građanski status) ≠ privatno pravo; o navedenom uvelike treba voditi računa s obzirom na to da je današnje građansko pravo jedan od sastavnih dijelova privatnog prava. Za Kanta se građansko pravo, toč-

»Najviša podjela prirodnog prava ne može biti (kao što je katkada slučaj) podjela na *prirodno* i *društveno*, nego to mora biti podjela na prirodno i *građansko* pravo: njezin se prvi članak naziva *privatnim pravom*, a drugim *javnim pravom*. Jer *prirodnom stanju* nije oprečno društveno, nego *građansko*; zato što u njemu i te kako može postojati društvo, ali ono nikako ne može biti građansko (koje javnim zakonima štiti ono što je moje i što je tvoje), pa se stoga pravo u prirodnom stanju zove privatno pravo.«⁹⁰

Za razliku od brojnih pravnih i političkih filozofa koji podrazumijevaju javnopravno državno uređenje apriornim, pa čak i superiornim privatnom pravu i uopće nemogućnost razvijanja privatnog prava bez prethodnog utemeljenja države i javnog prava, Kantova je pozicija prilično drugačija. Prvi odnosi nisu bili javnopravne naravi, već je upravo zaposjedanje i stvaranje koncepta »izvanjskog mojeg i tvogeg« ono što prethodi stvaranju bilo kakvom stvaranju određenih ljudskih zajednica. Privatnopravni odnosi (posjedovanja, vlasništva, ugovora, obitelji itd.) dio su prirodnog prava, i prvi odnosi uopće, nastali prije države, i potrebni da bi se država (zajednica) uopće uspjela formirati.

»Svi ljudi izvorno (tj. prije ikakvog pravnog čina htijenja) pravno posjeduju zemlju, tj. imaju pravo biti ondje kamo ih je (bez njihove volje) postavila priroda ili slučaj. Taj posjed [...] jest zajednički zbog jedinstva svih mjesta na površini Zemlje kao kugle; jer kada bi ona bila beskrajna ravnina, ljudi bi se na njoj mogli tako raštrkati da jedni s drugima ne bi stupili ni u kakvu zajednicu, te ona dakle ne bi bila nužna posljedica njihova bivanja na Zemlji.«⁹¹

Kant smatra da svakom zasnivanju stvarnih prava, prethodi *izvoran zajednički posjed*, zajednički svim ljudima, kao ne-iskustveni i praktički umni pojam koji u svojoj vlastitosti sadrži princip da ljudi mogu po »pravim zakonima« rabiti određeno mjesto na Zemlji.⁹² Navedenom posjedu sljedeje *zaposjedanje* (lat. *apprehensio*), što predstavlja početak držanja određene stvari, a potom i *zauzimanje* (lat. *occupatio*)⁹³ kao izvorno stjecanje (prava) vlasništva voljom da »stvar bude moja«.⁹⁴

»Izvorno svi ljudi *zajednički posjeduju* tlo cijele Zemlje (communio fundi originaria), uključujući *volju* (svih) da ga rabe (lex iusti) koja im po prirodi pripada, a koja bi zbog prirodno neizbježne suprotstavljenosti različitih htijenja ukinula svaku njegovu uporabu kad ujedno ne bi sadržavala zakon htijenja po kojemu se svakome može dodijeliti *zaseban posjed* na zajedničkom tlu (lex iuridica).«⁹⁵

Međutim, bez obzira na razmišljanja da privatno pravo prethodi i temelj je javnom pravu, privatno pravo (osobito sustav stvarnih prava) nije ostvarivo u prirodnom stanju,⁹⁶ točnije bez državnog (javnog) prava⁹⁷ nastalog na kontraktualističkim temeljima,⁹⁸ pri čemu kod Kanta, ali u suvremenoj teoriji i doktrini, do izražaja dolazi i koncept distributivne pravednosti⁹⁹ u okviru kojeg javno (građansko) pravo određuje koja se raspodjela dobara ima smatrati pravovaljanom.¹⁰⁰

»Ali zakon po kojem se zemljište za svakoga dijeli na moje ili tvoje ne može po aksiomu izvanjske slobode proizaći ni iz čega drugog doli iz *izvorno* i *a priori* sjedinjene volje (koja za to sjedinjenje ne pretpostavlja nikakav pravni čin), dakle, samo u građanskom stanju (lex iustitiae distributivae), jedinom koje određuje što je *pravično*, što je *pravno* i što je *u skladu s pravom*.«¹⁰¹

Građansko stanje utemeljuje stvarno pravo u objektivnom smislu kao »skup svih zakona koji se tiču stvarnog mojeg i tvogega«. ¹⁰² To stvarno pravo u objektivnom i subjektivnom smislu postoji upravo iz razloga što na Zemlji egzistira mnogo osoba jer da tome nije tako, da je, hipotetski gledajući, na Zemlji prisutna samo jedna osoba, ona ne bi mogla izvanjsku stvar imati ili steći kao svoju jer između nje i ostalih stvari ne postoji suodnos koji evocira dužnost ili obvezu.¹⁰³ Jer, subjektivno stvarno pravo, odnosno »pravo na

neku stvar«, koje u sebi sadrži i korelativ (pravne) dužnosti, bez obzira na nominalnu određenost, Kant, dužnosno, pravilno poima ne u odnosu na same stvari, nego u odnosu na osobe. Određena osoba ne može imati dužnost ili obvezu s obzirom na stvar, nego s obzirom na osobe, kao što određena stvar ne može imati obvezu ili dužnost prema određenoj osobi.

nije građanski status, odnosi na javnopravnu sferu. Usp. I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 38, 6:242.

90

Ibid.

91

Ibid., str. 57.

92

Ibid., str. 58, 6:263.

93

Tako, primjerice, i u suvremenoj građansko/stvarnopravnoj doktrini, okupacija jest stjecanje prava vlasništva na temelju zakona koji ovlašćuje prisvojitelja da određenu stvar, pod određenim uvjetima, stekne u svoje vlasništvo. Usporediti: N. Gavella *et al.*, *Stvarno pravo*, str. 497–498.

94

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 58, 6:263. I u građansko/stvarnopravnoj doktrini namjera je konstitutivan element prisvojenja (okupacije) kao stjecanja prava vlasništva na temelju zakona uzimanjem u samostalan posjed određen stvari s namjerom da je se prisvoji. Međutim, ovu je Kantovu poziciju potrebno distancirati od posjeda i naglasiti da se ovdje radi o zasnivanju prava vlasništva, ne i posjeda. Vlasništvo, kod Kanta, u tom pogledu podrazumijeva volju držanja stvari kao svoje. Ovo je prilično bitno s obzirom na to da se u stvarnopravnoj doktrini upravo Kantu pripisuje sljedivost romanskog koncepta posjeda koji podrazumijeva *animus*, odnosno namjeru da se stvar drži kao svoja.

95

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 61, 6:267.

96

Potrebno je istaknuti da ne dijele svi teoretičari vlasništva ovakav način viđenja stvarnih prava u prirodnom stanju koje karakterizira provizornost koja može biti slabije ili jače izražena. Hasan upućuje kritiku tumačenju slabije i jače provizornosti stvarnih prava u prirodnom stanju. Slaba provizornost drži da u prirodnom stanju agenti mogu s pravom zahtijevati stvarna prava. Ono što nedostaje institucionalni je kontekst neophodan da bi njihova potraživanja bila sigurna. Nasuprot tome, jaka provizornost prihvaća da postavljanje stvarnopravnih zahtjeva u prirodnom stanju potvrđuje prava drugih. U tom se pogledu

Hasan zalaže za treći pogled, tzv. anticipativnu provizornost (engl. *anticipatory provisionality*) po kojemu stvarnopravni zahtjevi u prirodnom stanju ne čine nepravdu ili bilo kakvu povredu drugima, već predviđaju stanje u kojemu se ovlaštenje za podnošenje takvih zahtjeva više ne može jednostrano odrediti. Poštujući preraspodjelu vlasništva, točnije objekata stvarnog prava, anticipativna provizornost nalaže da kantovska država može redistribuirati objekte stvarnih prava, ali ona mora djelovati, prije svega, u korist prije-državnih posjeda jer je takav posjed »privremen pravni posjed« (6:257). Hasan ide s Kantovom izrečenom mišlju da se »mora pretpostaviti da je i prije građansko uređenja (ili bez obzira na nj) moguće izvanjsko moje i tvoje i [...] uređenje u kojemu se moje i tvoje može osigurati« (6:256), no, takav je koncept za koji se zalaže izuzetno teško provediv s obzirom na to i da sâm Kant navodi da je »građansko uređenje jedino pravno stanje u kojemu se svakome njegovo vlastito samo osigurava«, ali i ono jako bitno da se ono *a priori* »ne utvrđuje i ne određuje« (6:256). Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 52; Rafeeq Hasan, »The provisionality of property rights in Kant's Doctrine of Right«, *Canadian Journal of Philosophy* 48 (2018) 6, str. 850–876, doi: <https://doi.org/10.1080/00455091.2018.1429181>.

97

»Jedino u građanskom uređenju može se nešto konačno steći, dok se nešto doduše može steći i u prirodnom stanju, ali samo privremeno.« – I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 58, 6:264. Upravo je ovdje temeljna razlika između libertarijanskog pogleda koji razmatra da su privatna subjektivna prava kompletna u prirodnom stanju, za razliku od ono kantovskog koji ne samo da nameće zaključak da privatna subjektivna prava nisu kompletna u prirodnom stanju nego i, važnije, da nisu provediva (engl. *enforceable*) čak i u čistim, određenim uvjetima. Usp. A. Ripstein, »Kantian Perspectives on Private Law«, str. 76–77. Hodgson tvrdi da je Kantova glavna teza ta da je samo država potpuno ovlaštena provoditi stvarna prava jer jedino to može učiniti na način da je to potpuno u skladu sa svačijim pravom na slobodu. – Louis-Philippe Hodgson, »Kant on Property Rights and the State«, *Kantian Review* 15 (2010) 1, str. 57–87, doi: <https://doi.org/10.1017/S1369415400002375>.

»Dakle, zapravo i doslovce uzevši ne postoji nikakvo (izravno) pravo na neku stvar, nego se tako samo naziva nečije pravo spram neke osobe koja (u građanskom stanju) nešto posjeduje u zajednici sa svima drugima.«¹⁰⁴

Pravo vlasništva, kao apsolutno subjektivno stvarno pravo, apsolutno je jer djeluje *erga omnes*, odnosno u odnosu na sve ljude koji imaju dužnost ustručavati se od bilo kakve povrede tog prava. Samim time, stvarno je pravo određeno kao pravo raspolaganja određenom stvari u zajednici sa svima drugima, pri čemu je preduvjet da bi uopće vlasnik stvari isključio bilo koga drugoga od upotrebe stvari upravo zajednički posjed svih.

»Jednostranim htijenjem ne mogu nikoga drugoga obvezati da se suzdrži od uporabe neke stvari, na što ga inače ništa ne obvezuje: to dakle mogu samo zahvaljujući sjedinjenom htijenju svih u zajedničkom posjedu. Inače bih pravo na neku stvar morao zamišljati tako da stvar ima obvezu prema meni, pa bih tek iz toga mogao izvesti pravo spram svakog njezina posjednika; a to je nesuvisli način predočavanja.«¹⁰⁵

Justifikacija stvarnih prava ogleda se u manifestiranju (vanjske) slobode pojedinca, koju on izvršava uporabom određenih stvari, pri čemu zemljište nije *res nullius* čak ni u trenutku kada ostaje prazno (neiskorišteno), ali ima funkciju razdvajanja zemljišta dvaju njihovih vlasnika, ostajući u njihovom suvlasništvu.¹⁰⁶ Volja svih (uz izvoran zajednički posjed) da rabe tlo Zemlje pripada ljudima po prirodi,¹⁰⁷ međutim htijenje svakog od nas na različit bi način određivalo kome, što i koliko pripada, odnosno koji *zaseban posjed*¹⁰⁸ bi se kome uopće dodijelio na zajedničkom zemljištu. Upravo zato, po aksiomu izvanjske slobode, zakon prema kojemu se zemljište »za svakoga dijeli na moje i tvoje« proizlazi iz *izvorno* i *a priori* sjedinjene volje koja sama za sebe ne pretpostavlja nikakav dodatan pravni čin, isključivo u građanskom stanju koje jedino može odrediti što je *pravično, pravno* i u skladu s pravom.¹⁰⁹

*Stjecanje*¹¹⁰ stvarnih prava, odnosno »izvanjskog moje i tvogeg«, koje proizlazi i *naslova* stjecanja (što je izvorno zajedništvo zemljišta) i *načina* stjecanja (što je (iskustveno) zaposjedanje (lat. *apprehensio*) uz volju da se predmet ima kao svoj),¹¹¹ izvodi se iz principa čistog pravno-praktičkog uma.¹¹² Pravni pojam riječi *izvanjsko* umni je pojam koji označava nešto »različito od mene« pa se samim time ne može odnositi na iskustveno (posjedovanje). Imanje izvanjskog predmeta *u svojoj vlasti* odnosi se na svezu mene i te stvari kao »subjektivnog uvjeta mogućnosti uporabe«.¹¹³ Stvarno je pravo *noumenon* jer ono nije dostupno empirijskom otkriću, niti bi empirijski pristup bio dostatan u spoznavanju naravi stvarnog prava.¹¹⁴ Williams ovdje navodi da Kant pravilno shvaća da (stvarno) pravo nije objekt, već, prije svega, pravo koje je omogućeno građanskim stanjem i sustavom pravila.¹¹⁵ I u doktrini stvarnog prava naglašava se upravo ovaj problem, a to je materijaliziranje, prije svega, prava vlasništva i poistovjećivanje prava vlasništva s njegovim objektom.¹¹⁶

Stjecanje stvarnih prava, točnije pravna osnova stjecanja stvarnih prava, kao, naposljetku i stvarna prava *per se*, proizlaze iz uma jer se ona temelje na inteligibilnom posjedovanju, odnosno vlasti i inteligibilnoj svezi osobe i stvari, u kojemu osoba kao imatelj stvari svojom voljom obvezuje druge u pogledu uporabe stvari, a ta volja mora biti u skladu s:

1. »aksiomom izvanjske slobode«,
2. »postulatom moći« i
3. »općim zakonodavstvom volje mišljene kao *a priori* sjedinjene«.¹¹⁷

Govedarica tako izvrsno sistematizira da je inteligibilni posjed, kao apriornost stvarnih prava, ideja uma koja ima praktični objektivni realitet – duž-

nost drugih prema meni (da se suzdrže od upotrebe predmeta moje samovolje koji posjedujem) te – moje (subjektivno), apsolutno pravo prema drugima (da svojevóljno i neometano upotrebljavam stvar koju posjedujem, prema općem zakonu prava).¹¹⁸ Jer, u pravnom odnosu koji je intelektualni, a ne fizički odnos prema osobama, svaka se osoba mora promatrati prema njezinoj čovječnosti, kao – *homo noumenon*.¹¹⁹ Ako bismo pravni odnos pokušali odrediti zavisno o prostornim i vremenskim odredbama, ljudska bi sloboda

98

Anatolij Ryzhenkov, Aleksey Anisimov, *Philosophy of Civil Law*, Cambridge Scholars Press, Cambridge 2022., str. 8. Usp. Kenneth Baynes, »Kant on Property Rights and the Social Contract«, *The Monist* 72 (1989) 3, str. 433–453, doi: <https://doi.org/10.5840/monist198972319>.

99

Određeni teoretičari i filozofi privatnog prava normativitet privatnog prava nalaze ne u konceptu distributivne, već korektivne pravednosti. U tom je pogledu najpoznatija teorija Ernesta Weinriba, koji ideju privatnog prava pronalazi upravo u korektivnoj pravednosti, a temelj navedenoj ideji jesu upravo metafizička počela pravnog nauka i Kantova doktrina (subjektivnog) prava. Po Weinribovu uvidu, Kant pronalazi konceptualne korijene korektivne pravednosti u slobodnoj svrhovitosti samoodređenja djelatnosti, povezujući time korektivnu pravednost sa svojom opskurnom, ali snažnom analizom procesa voljnog. Jednakost korektivne pravednosti ogleda se u jednakosti slobodnih volja u njihovom utjecaju jedne na drugu, ali je isto tako utemeljena utjecajem države koja omogućava privatnopravne odnose. Kantovski je takva jednakost normativna jer odražava normativnost svojstvenu svakoj samoodređenoj djelatnosti. – E. Weinrib, *The Idea of Private Law*, str. 84–113. Usp. Ernest Weinrib, *Corrective Justice*, Oxford University Press, Oxford 2012., str. 263–296. Lucy dodatno preispituje takav Weinribov koncept, navodeći da način na koji korektivna pravednost i kantovska razradba (subjektivnog) prava funkcioniraju kao prikaz normativnog temelja ili jednostavno normativnosti privatnog prava očito određuje način na koji se Weinribov prikaz mora vrednovati. Normativni temelj privatnog prava Weinrib nalazi u korektivnoj pravednosti, kao i metafizičkim počelima pravnog nauka (engl. *Kantian right*). Po Lucyjevu uvidu, Weinribov je način viđenja normativiteta privatnog prava ambiciozan i evaluacija mora ići u dva temeljna smjera, prije svega, propitkujući i dajući smisao institutima i konstitutivnim praksama, kao onom imanentnom unutar njega. Vidjeti: William Lucy, *Philosophy of Private Law*, Oxford University Press, Oxford 2007., str. 288–289.

100

Distributivna pravednost ne odnosi se samo na (pravednu) alokaciju sredstava nego i na činjenicu da će naposljetku sud utvrditi kome što pripada ako dođe do određenog spora ili povrede stvarnih prava. Takva je činjenica utvrđena upravo postojanjem države (sudska vlast kao ogranak vlasti) i negiranjem prirodnog stanja. Usp. Mary Gregor, »Kant's Theory of Property«, *The Review of Metaphysics* 41 (1988) 4, str. 757–787. Navedenog su stava svjesni i dionici suvremene građanskopravne doktrine. Tako Gavella navodi da pravni poredak određuje »kome, uz koje pretpostavke pripada pravo da posjeduje neke stvari, kome pripada pravo na posjed [...]. Pravni poredak 'daje' pravo na posjed, a i uspostavlja socijalne mehanizme koji služe ostvarenju tog prava. Osoba koja prema normama pravnog poretka ima pravo na posjed (npr. zato što je zaključila ugovor o kupnji stvari) moći će to pravo ostvariti putem odgovarajućeg socijalnog mehanizma koji joj za to stoji na raspolaganju«, što je upravo sud koji će u bilo kojemu privatnopravnom odnosu naložiti uspostavu odgovarajućeg stanja. – N. Gavella, *Posjed stvari i prava*, str. 10–11.

101

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 61, 6:267.

102

Ibid., str. 56, 6:261.

103

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 56, 6:261.

104

Ibid.

105

Ibid.

106

Ibid., str. 60, 6:265. Upravo zato Kant pitanje stjecanja stvarnih prava od strane domorodačkih naroda, kao i naknadno »nasilno« otimanje njihove zemlje od strane došljaka, smatra izuzetno teškim zadatkom, »od svih najtežim za riješiti«. Kant neprihvatljivim smatra da ijedan komadić Zemljina tla (izuzev otvorenog mora i, moguće, pomorskog dobra) ostane prazan jer priroda »zazire od praznine«, pa bez obzira na to što nas ni priroda, ni slučaj nisu doveli u susjedstvo nepoznatih naroda,

bila određena empirijskim temeljima, što u potpunosti proturječi pojmu slobode.¹²⁰

Upravo se zato stvarna prava temelje na umu, *noumenonu* i inteligibilnom (posjedovanju). Svaku iskustveno-osjetilnu (pravnu) osnovu postojanja i stjecanja stvarnih prava Kant kategorički odbacuje. Točnije, Kant, premda njega i njegovu teoriju nominalno i izričito ne spominje, u potpunosti odbacuje Lockeovu¹²¹ tzv. *radnu teoriju vlasništva*¹²² (stvarnih prava). Mogućnost zasnivanja stvarnih prava moguće je isključivo nad supstancijom, što je, prema Kantu upravo, primarno, zemljište.¹²³ Sve ostalo što se na samom zemljištu nalazi pripadci su tog zemljišta, odnosno, kako ih Kant naziva, *akcidencijama* (lat. *akcidens*) i slijede pravnu sudbinu zemljišta.¹²⁴ Zemljište (nekretnina) jest supstancija, a sve pokretno na njemu jest akcidencija¹²⁵ te ako određena tijela (stvari) koja se nalaze na zemljištu ne pripadaju već prije nekome tko je na njima stekao prvi posjed, ona pripadaju vlasniku (posjedniku) tog zemljišta. Jer, temelj stjecanja stvarnih prava kod Kanta jest upravo prvi tjelesni posjed (iskustveni naslov)¹²⁶ i sjedinjena volja svih (umni naslov),¹²⁷ te nije potreban dodatan pravni ili bilo koji čin (primjerice rad) na pokretnim stvarima na zemljištu (ili i na samom zemljištu) da bi ih određena osoba stekla u vlasništvo.

»Što se tiče tijela na nekom zemljištu koje već jest moje, ako ona već nisu nečija, onda pripadaju meni, a da mi za to nije potreban nikakav pravni čin (ne facta, nego lege); naime zato što se ta tijela mogu smatrati akcidencijama koje su neodvojive od supstancije (iure rei meae), u što također spada sve što je s mojom stvari povezano tako da ga netko drugi ne može odvojiti od mojega, a da se time moje ne promijeni¹²⁸ (npr. pozlata, mješavina neke stvari što pripada meni s drugim tvarima, naplavine ili pak promjena graničnog korita rijeke i time proširenje mojeg zemljišta itd.).«¹²⁹

Također, ono što Kant kod Lockeja pokušava naglasiti jest upravo kako se izvanjsko moje i tvoje mora izvesti iz supstancije, odnosno samog *stjecanja, načina stjecanja i naslova stjecanja*¹³⁰ supstancije, a nikako ne obrnuto iz akcidencije supstancije, što u ovom slučaju predstavlja upravo rad.¹³¹

»To da prvo obrađivanje, omeđivanje ili uopće oblikovanje nekog zemljišta ne može biti pravna osnova njegova stjecanja, tj. da posjedovanje akcidensa ne može biti temelj pravnog posjedovanja supstancije, nego da se naprotiv moje i tvoje po pravilu (accessorium sequitur suum principale) mora izvesti iz vlasništva nad supstancijom, te da je onaj tko je uložio trud u neko zemljište koje nije već otprije bilo njegovo izgubio svoj trud i rad u korist njegova vlasnika, to je samo po sebi toliko jasno da je veoma staro suprotno mnijenje koje još nadaleko i naširoko vlada teško pripisati nekom drugom uzroku doli zabludi što potajno prevladava, naime tome što ljudi personificiraju stvari i misle da imaju neposredno pravno na njih, kao da netko utrošenim radom može obvezati stvari da ne budu na raspolaganju nikome drugome osim njega; jer inače se vjerojatno ne bi tako olako prelazilo preko prirodnog pitanja (koje smo već spomenuli): ‘Kako je moguće pravo na neku stvar?’ Jer pravo spram svakog posjednika neke stvari znači samo ovlaštenost zasebnog htijenja za uporabu nekog objekta, ako je ono sadržano u sintetičnoj općoj volji i ako se slaže s njezinim zakonom.«¹³²

Nakon razradbe stvarnih prava, Kant naposljetku utemeljuje koncept najvažnijeg stvarnog prava, a to je pravo vlasništva. Ograničavanje vlasništva protiv se *volji*,¹³³ pa je, stoga, pravo vlasništva određeno kao stvarno pravo koje u potpunosti ovlašćuje svojeg nositelja da raspolaze sa svojom stvari što ga je volja.

»Izvanjski predmet koji je po supstanciji nečiji jest vlasništvo (dominium) nekoga kome pripadaju sva prava na tu stvar (kao akcidencije supstancije), te vlasnik (dominus) može dakle njome po volji raspolagati (ius dispendendi de re sua).«¹³⁴

Kada bi nam kao autonomnim bićima bilo zabranjeno korištenje i zaposjedanje vanjskih predmeta po našem izboru, bili bismo lišeni vlastite slobode.¹³⁵ Permisivni zakon¹³⁶ ovlašćuje nas da uzimamo i koristimo vanjske objekte po našem izboru u onoj mjeri u kojoj naše korištenje tih objekata ne krši slobodu druge osobe.¹³⁷ Dužnost poštivanja tuđeg (privatnog) vlasništva proistječe iz apriorno nužno sjedinjene volje svih u priznavanju privatne imovine i stvarnih prava

već isključivo naša volja, napučavanje tih krajeva »ćudorednim stanovnicima« opravdale bi »postizanje dobre svrhe«. Međutim, Kant navedeno razmišljanje ipak odbacuje smatrajući da »neko izvorno stjecanje izvanjskoga ipak mora postojati; jer ne može svako stjecanje biti izvedeno«. – I. Kant, *Metafizika ćudoređa*, str. 60, 6:266.

107

Ibid., str. 61, 6:266.

108

Ibid., str. 61, 6:267.

109

Ibid.

110

Točnije, pravna osnova stjecanja.

111

Kant, također, u tzv. »Umetnutom odjeljku« govori o nečemu što naziva »idealnim stjecanjem izvanjskog predmeta htijenja«, što predstavljaju tri stavke: (1) dosjelost, (2) nasljeđivanje, (3) besmrtna zasluga (pravo na dobar glas nakon smrti). Ono se naziva idealnim jer se ne temelji na vremenskoj kauzalnosti, nego na ideji čistog uma, što Kant najbolje objašnjava kod prava na dobar glas nakon smrti i klevećenja pokojne osobe, pri čemu će počinitelj biti kažnjen za takvu vrstu klevećenja iz razloga što pokojnoj osobi pripada to pravo uvijek, bez obzira na njezinu smrt jer se u tom slučaju izuzimaju svi tjelesni i vremenski uvjeti s obzirom na čisti pravni odnos koji je »intelektualan«. – I. Kant, *Metafizika ćudoređa*, str. 88, 6:296. Međutim, ovdje valja ukazati na činjenicu da se navedenom razmišljanju, barem u kontekstu pravne suvremenosti, mogu uputiti zamjerke. Pravni subjektivitet završava smrću osobe. Pravo na naknadu štete zbog povrede prava osobnosti (kod klevećenja) nije pravo koje pripada pokojnoj osobi, već njezinim bliskim osobama čim se potvrđuje njihova osobnost. Bez obzira na inteligibilnost i ideju čistog uma, Kant ovdje govori o kaznenom deliktu i kažnjavanju, što se nikako ne može okarakterizirati (subjektivnim) pravom, već kaznom emanirajućom iz ogranka javnopravne sfere. Vidjeti više u: Ivana Tucak, Tomislav Nedić, »Pokojne osobe kao nositelji subjektivnih prava«, *Filozofska istraživanja* 42 (2022) 2, br. 166, str. 289–312, doi: <https://doi.org/10.21464/fi42205>. Usp. N. Gavella,

Osobna prava, str. 33. O navedenoj temi uz korištenja različitih razmišljanja i perspektiva i u: Slavica Krneta, »Pravna priroda postmortalne zaštite ličnosti«, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, Pravni fakultet, Sarajevo 1972., str. 15–33.

112

I. Kant, *Metafizika ćudoređa*, str. 62, 6:268.

113

Ibid.

114

Howard Williams, »Kant's Concept of Property«, *The Philosophical Quarterly* 27 (1977), br. 106, str. 32–40, doi: <https://doi.org/10.2307/2218926>.

115

Ibid.

116

Stanković i Orlić navode da opstanak pojma netjelesnih stvari za uzrok ima poistovjeđivanje prava vlasništva sa svojim objektom, što nije moguće napraviti ni s jednim drugim pravom. Iz razloga što se radi o »najširem pravu« koje uključuje svu vlast na stvari, pravo vlasništva često se poistovjeđuje i izjednačava sa svojim objektom, točnije ono se – materijalizira. Zato se često u žargonu koristi skraćeni izraz koji pravo poistovjeđuje s objektom. Stanković i Orlić navedeno oprimjeruju navodom koji se najčešće koristi, a to je »imam kuću«, umjesto »imam pravo vlasništva na kuću«, što nije moguće recimo s pravom plodouživanja gdje se ne može reći »imam kuću«, već isključivo »imam pravo plodouživanja nad kućom«. – O. Stanković, M. Orlić, *Stvarno pravo*, str. 22.

117

I. Kant, *Metafizika ćudoređa*, str. 62, 6:268.

118

Jelena Govedarica, *Ka transcendentnom zasnivanju javnog prava*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2020., str. 128.

119

Ibid.

120

Ibid.

da bi se izbjegao sukob u korištenju vanjskih objekata po izboru.¹³⁸ Međutim, upravo ovakvom poimanju prava vlasništva od strane Kanta određeni teoretičari vlasništva upućuju različite kritike. Penner tako, primjerice, smatra da je Kantova teorija vlasništva previše individualno određena te da se ona isključivo odnosi na »izvanjsko moje i tvoje« u okviru koje nema »nas«, odnosno razradbe

121

Tako će Locke u V. glavi druge knjige u *Dvije rasprave o vladi* reći: »Iako su zemlja i sva niža stvorenja zajednička *imovina* (vlasništvo) svih ljudi, ipak svaki čovjek *posjeduje* svoju vlastitu osobu; osim njega, na to nitko drugi nema pravo. Možemo reći kako su *rad* njegova tijela i *djelo* njegovih ruku s pravom njegovi. Dakle što god uzme iz stanja koje je pružila i ostavila priroda, tome je dodao svoj *rad* i dodao nešto svoje vlastito, čime je to učinio svojim vlasništvom. Budući da je to iznio iz zajedničkog stanja u koje ga je stavila priroda, tome je na osnovi spomenutog rada nešto dodano što sada isključuje zajedničko pravo drugih ljudi. Kako je taj *rad* nesumnjivo *vlasništvo* onoga tko radi, nijedan čovjek osim njega ne može imati pravo na ono što je jednom pridruženo, bar ne tamo gdje drugima preostaje dovoljno i jednako valjano.« – John Locke, *Dvije rasprave o vladi*, Naklada Jurčić, prev. Saša Novak, Zagreb 2013., str. 192.

122

O Lockeovoj radnoj teoriji utemeljenja vlasništva više u: Jeremy Waldron, *The Right to Private Property*, Clarendon Press, Oxford 1988., str. 137–252; Matthew H. Kramer, *John Locke and the Origins of Private Property. Philosophical Explorations of Individualism, Community, and Equality*, Cambridge University Press, Cambridge (MA) 2004.; Jeremy Waldron, »Locke, Tully, and the Regulation of Property«, *Political Studies* 32 (1984) 1, str. 98–106, doi: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1984.tb00168.x>.

123

»Zemljište (koje podrazumijeva svu nastanjivu zemlju) valja gledati sveg pokretnog na njemu smatrati supstancijom [...] sve pak što se može uništiti, stablo, kuća itd., jest (barem po građi) pokretno, pa kada se stvar koja se ne može pomaknuti, a da se ne uništi njezin oblik naziva nekretninom, tada moje i tvoje na njoj ne podrazumijeva supstanciju, nego ono što joj je pridodano te što nije sama stvar.« – I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 56–57, 6:261–262.

124

Po uzoru na rimsko načelo *superficies solo cedit*, prisutno i danas u brojnim stvarnopravnim sustavima s iznimkom prava građenja. Čl. 2. ZV-a: »(3) Nekretnine su čestice zemljine površine, zajedno sa svime što je sa zemljištem trajno spojeno na površini ili

ispod nje, ako zakonom nije drukčije određeno. (4) Pokretnine su stvari koje se mogu premjestiti s jednoga mjesta na drugo, a da im se ne povrijedi bit (supstanca). Stvari koje su po svojoj naravi pokretne smatraju se u pravnom smislu nepokretnima ako su pripadak nepokretne stvari ili ih zakon izjednačuje s nekretninama.«

125

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 56, 6:261.

126

Ibid., str. 58, 6:264.

127

Ibid., str. 59, 6:264.

128

Tako primjerice ZV o dijelovima stvari u čl. 6: »(1) Dio stvari koji se ne može od nje fizički odvojiti, a da ne bude time uništen on ili sama stvar (bitni dio), ne može biti samostalnim objektom stvarnih prava, ako zakonom nije što drugo određeno. (2) Na dijelovima stvari koji nisu bitni (odvojivi dijelovi) postoje ona ista prava kao i na cijeloj stvari, osim ako na takvu dijelu postoji na posebnom pravnom temelju neko pravo u korist neke druge osobe. Tko tvrdi da takvo pravo postoji na nekom odvojivom dijelu, treba to i dokazati.« Ili, primjerice, o pertinenciji stvari u čl. 7: »(1) Pripadak (pertinencija ili pobočna stvar) je pokretna stvar koju je njezin vlasnik namijenio da kao sporedna trajno služi svrsi glavne, a stoji u takvu prostornom odnosu prema glavnoj stvari koji odgovara toj namjeni. Nije pripadak ona stvar koja se prema shvaćanju u prometu ne smatra pripatkom.«

129

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 63, 6:269.

130

Veliku kritiku Lockeova načina stjecanja vlasništva daje Robert Nozick navodeći da se u Lockeovoj teoriji ne mogu razaznati koje su to točno granice upravo te stvari s kojom je rad povezan: »Ako neki astronaut iskrči komad zemljišta na Marsu, je li on uložio svoj rad u cijeli planet (tako da mu je postao vlasnikom), cijeli nenaseljeni svemir ili samo u taj komad tla.« Također je nejasno što uopće znači da se rad miješa s određenom stvari te zašto uopće miješanje rada i stvari dovodi do osnivanja vlasništva: »Ako sam vlasnik limenke soka od rajčice i proljem je u more tako da se njegove

konceptije zajedničkog vlasništva i suvlasništva.¹³⁹ Naravno, postoje i oni teoretičari koji takvo nešto opovrgavaju, smatrajući da Kantova teorija stvarnih prava donosi izvrstan temelj za kolektivističko poimanje stvarnih prava (vlasništva).¹⁴⁰ Westphal smatra da je Kantova definicija prava vlasništva previše

molekule (učinjene radioaktivnima, da bih to mogao provjeriti) ravnomjerno izmiješaju s morem, postajem li time vlasnikom mora, ili sam budalasto rasipao svoj sok od rajčice.« – Robert Nozick, *Anarhija, država i utopija*, prev. Božica Jakovlev, Jesenski i Turk, Zagreb 2003., str. 232 i 233. Navedenu kritiku, citirajući upravo potonji citat Nozicka, navodi i Gordley, međutim Gordley kritiku upućuje i Kantu, točnije prvom posjedu kao temelju vlasništva. »Iako je u pravu kada navodi da bi volja bila ograničena bez razloga kada nitko ne bi mogao koristiti ono što druga osoba ne koristi, takav argument najviše dokazuje da bi prethodni posjednik ponekad trebao imati pravo prisvojiti predmet. Međutim, to ne dokazuje da on ima isključivo pravo (vlasništva) na sve što prvo prisvoji.« – James Gordley, *Foundation of Private Law*, Oxford University Press, Oxford 2010., str. 147–148.

131

Shell smatra da se Kantova justifikacija stvarnih prava i privatnog vlasništva, naposljetku, ogleda u dokazivanju neadekvatnosti Lockeova i Humeova empirizma za političku ekonomiju i epistemologiju, te želi pokazati da se naš odnos prema stvarima, odnosno našem vlasništvu može justificirati i osigurati samo kroz priznanje i prihvaćanje naših vlastitih potreba. – Susan Meld Shell, »Kant's Theory of Property«, *Political Theory* 6 (1978) 1, str. 75–90; usp. s kritikom usmjerenom Shellinom načinu mišljenja o Kantovoj teoriji vlasništva u: Patrick Riley, »On Susan Shell's 'Kant's Theory of Property'«, *Political Theory* 6 (1978) 1, str. 91–99.

132

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 63, 6:269.

133

U panlogističkom smjeru i Hegel navodi da »tek u vlasništvu osoba postoji kao um« (§41) te da svaka »osoba ima pravo da svoju volju stavi u svaku stvar, koja je time *moja*, dobiva svoju volju kao svoju supstancijalnu svrhu budući da ona takve nema u sebi samoj kao svoje određenje i dušu – apsolutno pravo ljudi na *prisvajanje* svih stvari« (§44). – Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Osnovne crte filozofije prava*, prev. Danko Grlić, Veselin Masleša, Sarajevo 1989., str. 91, 94. Teoriju o *vlasništvu kao osobnosti* razrađuje i uspostavlja Margaret Jane Radin u: Margaret Jane Radin, »Property and Personhood«, *Stanford Law Review* 34 (1982) 5, str. 957–1015; Margaret Jane Radin,

Reinterpreting Property, Chicago University Press, Chicago 1993., str. 35–71. Međutim, o kritici i nešto drugačijem pristupu Hegelovu poimanja vlasništva i stvarnih prava vidi: Stephen J. Schnably, »Property and Pragmatism. A Critique of Radin's Theory of Property and Personhood«, *Stanford Law Review* 45 (1993) 2, str. 347–407; također i: James E. Penner, *The Idea of Property in Law*, Oxford University Press, Oxford 1997., str. 169–186.

134

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 64, 6:271.

135

B. Sharon Byrd, Joachim Hruschka, »The Natural Law Duty to Recognize Private Property Ownership. Kant's Theory of Property in His Doctrine of Right«, *The University of Toronto Law Journal* 56 (2006) 2, str. 217–282.

136

Međutim, Tierney smatra da Kantovo poimanje permisivnog zakona u *Metafizici čudoređa* nije koherentno upravo u kontekstu stvarnih prava, te da je u tom slučaju prilikom interpretacije ovakvog Kantova predstavljanja permisivnog zakona potrebno u obzir uzeti širi povijesni kontekst Kantova kompletnog stvaralaštva. – Brian Tierney, »Kant on Property. The Problem of Permissive Law«, *Journal of the History of Ideas* 62 (2001) 2, str. 301–312.

137

B. Sh. Byrd, J. Hruschka, »The Natural Law Duty to Recognize Private Property Ownership«, str. 217–282, ovdje str. 220.

138

Ibid.

139

James E. Penner, *Property Rights. A Re-Examination*, Oxford University Press, Oxford 2020., str. 193–196.

140

Tako, primjerice, Love smatra da su – unatoč Kantovu vlastitom naglasku na privatnom vlasništvu – njegova teorija prava i njezini temeljni principi kompatibilni sa specifičnim demokratskim oblikom kolektivističkog (komunalnog) vlasništva. – S. M. Love, »Communal Ownership and Kant's Theory of Right«, *Kantian Review* 25 (2020) 3, str. 415–440, doi: <https://doi.org/10.1017/S1369415420000230>.

štura te da ona ne sadrži dovoljno elemenata da se može uopće okarakterizirati pravom vlasništva, već plodouživanjem (lat. *ususfructus*).¹⁴¹

4. Umjesto zaključka – Kantov doprinos razumijevanju privatnog (i stvarnog) prava

Uz brojna druga, jedna su od važnijih obilježja prava *stroga forma*, *egzaktnost*, *utvrđenost* i *de-apstrahiranost*, s ciljem uspostavljanja pravilne regulacije odnosa među ljudima, potencirajući rješenja primjenjiva u praksi. To navodi i sâm Kant zaključujući da je pravo utemeljeno na (praktičkom) umu te, prije svega, »čisti pojam« koji je zasnovan upravo na navedenoj – »praksi«. ¹⁴² Kantova kategorička razdvojba zbilje i uma, uz njihovo interferiranje, uvelike doprinosi pristupu u pravu koji nameće sljedbu umnih principa iz kojih se tvori zbilja koja, naposljetku, nije lišena idejnosti. Upravo na tom tragu, navedeno je najbolje uprizorio neokantovac Gustav Radbruch navodeći da je pojam prava »danost čiji je smisao ozbiljenje ideje prava«, a ideja prava jest upravo – pravednost. ¹⁴³ Ozbiljenje privatnog prava slijedi idejnost (distributivne, komutativne i/ili korektivne) pravednosti, no u određenim situacijama zbilja ne uspijeva udovoljiti zahtjevima uma, za što »u pomoć« pristizu pravne fikcije. Katkada, upravo u tim situacijama, za pravnim fikcijama nema potrebe utoliko, ukoliko se pravni instituti i njihovi elementi sagledaju metodom koja nije striktno pozitivistička, lišena umnosti, idejnosti i normativnosti.

Kantova pravna filozofija uvelike može koristiti u razumijevanju, ne svih, ali brojnih suvremenih instituta stvarnog prava. Ona doprinosi shvaćanju naravi posjeda, okupacije, privatnog vlasništva, apriornosti i bitnosti privatnopravnih odnosa u čovjekovu samo-ostvarenju, uloge države u reguliranju privatnopravnih odnosa, supstancije stvari, justifikacije zaposjedanja ničije stvari, te uopće, potrebe za konceptualiziranjem i ozbiljenjem stvarnih prava. Određena su njegova razmišljanja komplementarna suvremenim građansko-pravnim zakonodavnim rješenjima, pravnoj doktrini, a naročito utkana u privatnopravnu teoriju gdje gotovo da i nema uratka koji ne invocira Kantovu doktrinu subjektivnog prava i konceptualizaciju privatnih subjektivnih prava. Premda i pravna doktrina (pa i zakonodavstvo) u točno određenim segmentima počiva(ju) na učenju koje je komplementarno Kantovu, mogu se pronaći i određeni elementi koje Kantova obradba transcendentalizma može spoznajno uvelike obogatiti. To se, prije svega, barem u ovom radu, odnosi na koncept posjeda i preispitivanje faktične vlasti kao njegove temeljne odrednice. Naravno, ni ovaj rad ne služi kao apologija Kantova lika i djela jer je uvidajno da se, na različitim mjestima, navode i razmišljanja onih teoretičara koji izriču stanovite zamjerke i kritike Kantovu razumijevanju stvarnih prava. Međutim, upravo se i u tome odlikuje važnost jednog filozofa. Filozofovo se postignuće, izriče to utjecajan teoretičar vlasništva i profesor stvarnog prava James Penner, nekoliko puta navođen i u ovom radu, ne bi trebalo suditi s obzirom na činjenicu je li ono što je rekao ispravno ili (univerzalno) točno, već s obzirom na to koliko njegove misli traže očitovanje drugih jer potenciraju »pitanja i probleme koji zahtijevaju našu punu pozornost«. ¹⁴⁴ Upravo bi se u tome, s obzirom na broj radova o Kantu i privatnom, pa samim time i stvarnom, pravu, trebala mjeriti važnost Kantova doprinosa krajnjem razumijevanju stvarnih prava.*

Tomislav Nedić

Kant's (Rational) Conceptualization of Property Rights and Comparison in Private Law Theory and Civil Law Doctrine

Abstract

Kant's (rational) understanding of possession and property rights is conceptually and ideally placed in a comparative relation to private law theory, civil law doctrine, and positive legislation. Property law in the objective sense as "a set of all the laws concerning real", external "mine and yours" is enforceable exclusively in the civil state where the final acquisition of property rights occurs, the a priori of which is reflected in possession. According to Kant, control over things in possession is a noumenon, a mental (rational) connection between a person and a thing. In contrast, a phaenomenon, a sensible (physical) connection between a thing and a person, is only its physical reflection, whereby such processing of possession can serve as an essential explanation of the so-called "spiritualized possession", which, as a belonging genus proximum with intelligible possession, was also mentioned in the civil law doctrine. Every establishment of property rights is preceded by the original common property, common to all people as a practical rational concept that, in its own right, contains the principle that people can use a certain place on Earth according to "legal laws". Property rights and their acquisition arise from the mind because they are based on intelligible possession, that is, power and an intelligible relationship between a person and a thing, in which a person, as the owner of a thing, of his own free will, obliges others with regard to the use of the thing. The stated will must follow the axiom of external freedom, the postulate of power, and the united will of all. Under permissive law, we are authorized to appropriate external facilities as we choose to the extent that our use does not infringe on another person's freedom. Otherwise, we are deprived of our own freedom, and any limitation of (private) property is against our individual and united will of all in recognizing property rights.

Keywords

Immanuel Kant, property rights, possession, property, private law, civil law

141

Kenneth R. Westphal, »Do Kant's Principles Justify Property or Usufruct?«, *Jahrbuch für Recht und Ethik/Annual Review of Law and Ethics* 5 (1997), str. 141–194. Primjerice, prema ZV-u, čl. 30, st. 1, pravo vlasništva definira se kao: »stvarno pravo na određenoj stvari koje ovlašćuje svoga nositelja da s tom stvari i koristima od nje čini što ga je volja te da svakoga drugoga od toga isključi, ako to nije protivno tuđim pravima ni zakonskim ograničenjima.« Činjenica jest da navedena Westphalova kritika, uz Kantovu razradu izvornog zajedničkog posjeda svih, zaista može biti shvaćena itekako dostojnom za daljnje razmatranje i razlaganje. Premda, primjerice, Kant ne obrazlaže dalje u čemu se sve sastoji pravo vlasništva, nešto ne-konzistentnije razmišljanje vidljivo je u njegovu daljnjem razmatranju suvlasništva koji ne proizlazi iz standardnog (rimskog) shvaćanja tog instituta, pri čemu je možebitno vidljivo kako: »Nadalje, mogu postojati dva potpuna vlasnika jedne te iste stvari koji nemaju zajedničkog mojega i tvog, nego su tek zajednički posjednici onoga što samo jednome pripada kao njegovo, što je slučaj onda kada jednom od takozvanih suvlasnika (condomini) pripada samo cijeli posjed bez uporabe, a drugome pak sva uporaba stvari i posjeda, dakle kada prvi (dominus

directus) samo ograničuje drugoga (dominus utilis) na uvjet trajnog činjenja, dok pritome ne ograničuje njegovu uporabu.« – I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 64. Usporediti primjerice navedenu koncepciju suvlasništva s onom modernom u: Davorin Pichler, Tomislav Nedić, »Neki aspekti teorijske i pragmatične koncepcije suvlasništva«, *Pravni vjesnik* 31 (2015) 1, str. 141–156.

142

I. Kant, *Metafizika čudoređa*, str. 3.

143

G. Radbruch, *Filozofija prava*, str. 23.

144

J. E. Penner, *Property Rights*, str. 135–136.

*

Ovaj je rad financirao Pravni fakultet Osijek Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku internim projektom br. IP-PRAVOS-7 »Građansko materijalno i procesno pravo u 21. stoljeću – postojeće stanje i tendencije u budućnosti«.